

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

Kresba u dětí v předškolním věku

Autor práce: Kateřina Krummerová
Vedoucí práce: PhDr. Michal Filip, Ph.D.
Studijní program: Pedagogika volného času

2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, dne 21.3.2024

.....

Kateřina Krummerová

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Michalu Filipovi, Ph.D. za cenné rady a ochotu při vedení bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Předškolní věk	7
1.1 Charakteristika dítěte v předškolním věku z hlediska kresby	8
1.1.1 Tělesný a pohybový vývoj	8
1.1.2 Duševní vývoj	8
1.1.3 Vývoj osobnosti.....	9
1.2 Výtvarná výchova v MŠ	9
1.3 Oblasti rozvoje dítěte při výtvarné výchově v MŠ	10
2 Kresba.....	12
2.1 Obecná definice kresby	12
2.2 Kreslení	12
3 Vývoj kresby	13
3.1 Čáranice 2 - 3 roky	13
3.2 Hlavonožci 3 - 4 roky.....	14
3.3 Paňák 4 - 6 let.....	14
4 Stadia kresby	15
4.1 Podle Vágnerové	15
4.1.1 Presymbolická fáze kresby.....	15
4.1.2 Přejít na symbolickou fázi	16
4.1.3 Fáze symbolické kresby	17
4.2 Podle Babyrádové	17
4.2.1 Fáze čáranic (2,5 - 3 roky)	17
4.2.2 Fáze zobrazování opakovaných tvarů	18
4.2.3 Fáze symbolizace a ideoplasticismu	18
4.2.4 Fáze vizualizace a raného poetického fyzioplasticismu.....	18
4.3 Vágnerová x Babyrádová.....	19
4.4 Co dítě kreslí?	19
4.4.1 Znázornění domů, zvířat, aut, stromů	19
4.5 Typy kreslířů	20
4.6 Psychologický význam dětské kresby.....	22
4.7 Barvy.....	22
4.7.1 Význam barev dle Davideho	23
5 Faktory ovlivňující vývoj a úroveň dětské kresby.....	25
5.1 Mentální vyspělost dítěte	25

5.2	Motorika	25
5.3	Lateralita	26
5.4	Zrakové vnímání	26
5.5	Paměť	27
6	Praktická část	28
6.1	Cíl praktické části	28
6.2	Struktura výtvarných lekcí	29
6.3	Popis výtvarných lekcí	29
6.4	Domácí příprava	29
6.5	Motivace k činnosti	30
6.6	Výtvarné lekce	31
6.6.1	Kreslíme sněhuláka	31
6.6.2	Kreslíme postavu	33
6.6.3	Kreslíme dům	36
6.6.4	Kreslíme zvířátka	38
	Závěr	41
	Seznam použitých zdrojů	42
	Přílohy	44
	Příloha I: Fotodokumentace - 1. třída, sněhulák	45
	Příloha II: Fotodokumentace - 2. třída, postava	48
	Příloha III: Fotodokumentace - 2. třída, dům	50
	Příloha IV: Fotodokumentace - 3. třída, zvíře	52
	Příloha V: Fotodokumentace - ostatní	54
	Abstrakt	62
	Abstract	63

Úvod

Ve své bakalářské práci na téma *Kresba u dětí v předškolním věku* se budu zabývat, jak již název napovídá, výtvarným projevem - kresbou dětí v předškolním věku. Důvodem, proč jsem si toto téma zvolila, je můj zájem o kresbu a její vývoj. Sama se kresbou zabývám již od raného dětství, a proto jsem se zaměřila na problematiku kresby právě u dětí v předškolním věku. Inspirací ke zpracování této práce byla moje praxe v mateřské škole. Kresba u dětí v tomto věku se podílí významným způsobem na jejich všestranném vývoji a též na rozvoji jejich kreativity. Je to vlastně jeden ze způsobů, který dětem pomáhá vyjadřovat jejich emoce, pocity a jejich myšlenkové pochody. Prostřednictvím této činnosti můžeme děti lépe pochopit, více jim porozumět a získat cenné informace o jejich emocionálním a kognitivním růstu.

Zároveň se v teoretické části věnuji charakteristice předškolního věku, výtvarné výchově v mateřské škole, kresbou, jejími obecnými teoretickými východisky, vývojem dětského výtvarného projevu, vlivům a faktorům, které tuto problematiku ovlivňují. Tyto pojmy více přiblíží a osvětlí problematiku daného tématu. V této části budu vycházet převážně z odborné literatury, kterou jsem pro svou práci vybrala jako nápomocnou a ve které jsou zaznamenány zkušenosti a postřehy odborníků k tomuto tématu.

V praktické části se věnuji návrhu a realizaci výchovně-vzdělávacího výtvarného projektu pro předškolní zařízení. Projekt se zaměřuje na rozvoj kresebných dovedností dětí a bude vycházet ze specifík výtvarného projevu v tomto věkovém období. Vyústěním projektu je vytvoření metodických listů k realizovaným lekcím/hodinám výtvarné výchovy. Struktura je koncipována tak, aby mohla bez větších zásahů sloužit jako podklad pro výuku i jiným pedagogům.

V přílohách jsou vloženy kresby, které jsme spolu s dětmi od první až po třetí třídu v mateřské škole vytvořily při výtvarných aktivitách.

1 Předškolní věk

Předškolní věk je období, jehož trvání vymezují odborníci (Vágnerová, Langmeier, Krejčíková) od tří do šesti až sedmi let života dítěte. „*Předškolní věk dítěte je obdobím, ve kterém jsou rozvíjeny poznávací schopnosti, dochází zde také k prohlubování subjektivního prožívání, upevňování stereotypů chování, vnímání vlivu prostředí a vyrovnávání se s těmito vlivy. Pro toto období je také typické, že je zde již možno uplatňovat výchovu.*“¹

Na vývoj dítěte v tomto období má největší vliv jeho rodina, ale také v tomto věku zpravidla začíná navštěvovat mateřskou školu. Začíná se pozvolna odpoutávat od celodenní péče rodičů a začíná navazovat a rozvíjet vzájemné vztahy se svým okolím. V mateřské škole se rozvíjí jeho individuální vlastnosti a osobnost, objevuje svět, hraje si a zároveň se socializuje. Časový úsek tohoto předškolního věku je pro všeobecný rozvoj dítěte velice důležitý ba až klíčový. Dítě prohlubuje svou emocionální inteligenci, sociální dovednosti, rozšiřuje svou slovní zásobu a jazykové dovednosti.

„*Vývoj řeči se odehrává paralelně s vývojem kompetence grafické symbolizace všesmyslové zkušenosti. Dítě nerozlišuje zprvu mezi pokusy o zvukový symbol a pokusy o grafické vyjádření zažitého. Oba druhy vývoje se vzájemně doplňují. Řečové a grafické znaky, kterými dítě symbolizuje svoji zkušenost se světem, se vyvíjejí paralelně.*“²

Během předškolního věku většina dětí navštěvuje mateřskou školu, kde je součástí vzdělávacího předškolního programu. Učí se zde základním dovednostem, jako jsou čtení, psaní, matematika a sociální interakce s vrstevníky. Velká pozornost je zde kladena na rozvoj jemné a hrubé motoriky. Dítě se seznamuje pod vedením pedagogů s dovednostmi, které procvičují ovládání drobných svalů (např. psaní) a hrubých svalů (např. skákání, běh, jednoduché cviky).

Předškolní vzdělávání je institucionálně zajišťováno mateřskými školami (včetně mateřských škol zřízených podle § 16 odst. 9), lesními mateřskými školami. Pro děti s odkladem školní docházky může být realizováno v přípravných třídách základních škol. Mateřská škola je legislativně zakotvena v rámci vzdělávací soustavy jako druh školy. V procesu vzdělávání i v jeho organizaci se proto řídí obdobnými pravidly jako školy ostatní.³

¹ BABYRÁDOVÁ STEHLÍKOVÁ, H. *Výtvarný projev dítěte předškolního věku v jednadvacátém století*, s. 24.

² Tamtéž, s. 27.

³ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 <Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>>

1.1 Charakteristika dítěte v předškolním věku z hlediska kresby

1.1.1 Tělesný a pohybový vývoj

„V průběhu předškolního věku se velmi zdokonalují i pohyby rukou. Dítě tu nejen jeví velký zájem o různé nástroje, jako kladivo, nůžky, jehlu, ale naučíš se s nimi i poměrně dobře a bezpečně zacházet. Tyto složité a náročné pohybové úkony si dítě osvojuje v důsledku značné pohybové schopnosti drobného svalstva ruky a prstů a přesné koordinace pohybů.“⁴

„Kolem 5.–6. roku je ruka dítěte schopná náročných pohybových úkonů, jako je kreslení, malování, modelování dovede si zavázat tkaničky, stuhy a zapnout knoflíky. Rozvíjející se pohybové schopnosti umožňují dítěti stále lépe napodobovat činnosti dospělých i mimo hru a vykonávat první pracovní úkony.“⁵

1.1.2 Duševní vývoj

„Počítky a vjemy dítěte se proti předcházejícímu období značně zpřesňují a zdokonalují. Dítě nejen lépe zachycuje v podobě vjemu různé podněty, ale lépe a přesněji je také od sebe odlišuje. Ve svých vjemech zachycuje stále větší množství prvků a vlastností. Rozeznává nejen základní barvy ale i jejich odstíny, různé kvality sluchových podnětů, melodie apod.“⁶

V předškolním věku se začínají objevovat první nástiny tzv. úmyslné pozornosti a dochází k intenzivnímu rozvoji fantazie a vývoji paměti. „Začíná se vyvíjet úmyslné zapamatování, které dítě uplatňuje tím více, čím důkladněji chce ve svých hrách a výtvarných projevech uplatnit to, co pozorovalo v okolí. Přesto však převládá ještě v celém předškolním věku paměť neúmyslná.⁷

„Raný vývoj dítěte je, jak už jsme uvedli, velmi důležitý pro celý další život, zážitky z raného dětství jsou hluboce otištěny do paměti mimo jiné také díky zvláštnímu druhu smyslového vnímání, které je nazýváno čivost – interorecepce. Jde o mimořádnou schopnost aktivovat jakoby najednou nervovou soustavu za účelem vnímání děje, prostředí. Za čivé a zároveň interoreceptivní vnímání je považováno takové vnímání a prožívání dítěte, při kterém dítě bezděčně zapojuje tělo i mysl najednou.“⁸

⁴ KURIC, J. *Vývojová psychologie*, s. 40-41.

⁵ Tamtéž, s. 40-41.

⁶ Tamtéž, s. 41.

⁷ Srov. Tamtéž, s. 42.

⁸ BABYRÁDOVÁ STEHLÍKOVÁ, H. *Výtvarný projev dítěte předškolního věku v jednadvacátém století*, s. 24.

1.1.3 Vývoj osobnosti

Osobnost dítěte začíná dostávat v předškolním věku charakteristické rysy a začíná se vyhraňovat. Zvláště důležitou roli v jeho chování a jednání zaujímají city. Spíše, nežli rozumem se dítě řídí citem. Začínají se u něj formovat i tzv. city intelektuální, kdy se dítě snaží získávat nové poznatky a začíná projevovat i city estetické, např. při prohlížení obrázků, poslouchání pohádek a hudby.⁹

1.2 Výtvarná výchova v MŠ

„Výtvarnou výchovu uskutečňujeme pravidelně během tříletého pobytu dětí v mateřské škole se zřetelem k věkovým zvláštnostem a možností jednotlivých vývojových stupňů dětí předškolního věku. Požadavky kladené při výtvarných činnostech nesmějí děti přetěžovat, ani snadností a lehkostí je zavádět k pasivitě a bezmyšlenkovitosti. Všechny se stupňují úměrně se stoupajícím věkem dětí v souvislosti s jejich rozumovým rozvojem a souladu s jejich zdravotním a tělesným stavem.“¹⁰

„Jednou z hlavních metod (při výtvarné výchově) je pozorování okolního života, vnímání skutečných předmětů denní potřeby. Pozorování se uskutečňuje jak v přírodě, tak ve škole (s použitím skutečného předmětu).“¹¹

„Pozorování, ať záměrné či náhodné, je nutno doprovázet vysvětlením; a přitom je třeba jmenovat správný název objektu i správně označit vše, co s pozorovaným objektem souvisí a k čemu soustřeďujeme pozornost dětí. Učitelka přitom zdůrazňuje ty znaky předmětu, které jsou pro zobrazování zvláště důležité, tj. znaky vnější, jako tvar, podobu, výraz, vzájemnou velikost, barevnost apod.“¹²

„Při pozorování předmětů uplatňujeme zásadu názornosti. Děti si pečlivě a soustředěně prohlížejí skutečné předměty, a tak se vytvářejí jasnější představy těchto předmětů, což je důležité právě pro zobrazování. K získání jasných představ o konkrétních předmětech a jevech dětem často pomáhají i ostatní smysly (jako např. hmat).“¹³

„Výtvarné činnosti představují samozřejmou a nezbytnou součást ve vzdělávacím programu v prostředí mateřské školy.“¹⁴

⁹ Srov. KURIC, J. *Vývojová psychologie*, s. 49.

¹⁰ RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 56.

¹¹ Tamtéž, s. 19.

¹² Tamtéž, s. 19.

¹³ Tamtéž, s. 19.

¹⁴ VONDROVÁ, P. *Pojetí výtvarné výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání*. [online]. Dostupný z WWW: <<<https://clanky.rvp.cz/clanek/238/POJETI-VYTVARNE-VYCHOVY-V-RAMCOVEM-VZDELAVACIM-PROGRAMU-PRO-PREDSKOLNI-VZDELAVANI.html>>

1.3 Oblasti rozvoje dítěte při výtvarné výchově v MŠ

Výtvarná výchova v mateřských školách hraje klíčovou roli ve vývoji dětí a má několik důležitých aspektů:

Komunikační dovednosti

Prostřednictvím výtvarné výchovy si dítě rozvíjí schopnost vyjádřit své myšlenky, pocity, zážitky. Při práci s ilustracemi rozvíjí schopnost hovořit o zobrazených motivech. Dalším z očekávaných výstupů je projevení zájmu dítěte o kreslené filmy, knihy/časopisy apod.¹⁵

Rozvoj kreativity, fantazie

Výtvarná výchova podporuje rozvoj kreativity a fantazie. Dětem poskytuje prostor pro vyjádření sebe sama, spontánní hru a pro experimentování s různými materiály (např. pastelky, vodovky, tempery, křídly, papír apod.) a zároveň možnost zjistit, co lze s konkrétním materiálem dělat. Podle očekávaných výstupů se dítě naučí vnímat a pozorovat nové věci, přírodní jevy a vyjadřuje svou fantazii v tvořivých činnostech.¹⁶

Rozvoj sociálních dovedností

Aktivity, které jsou spojeny s výtvarnou výchovou se často uskutečňují ve skupinách, což významně podporuje rozvoj sociálních dovedností. Výtvarné aktivity vedou k ochotě spolupracovat, tvořit ve dvojici, skupině a kolektivu. Společná setkání nad výtvarnými výtvary dětí vedou k vzájemné komunikaci o těchto výtvorech, k seznámení s různými technikami, pomůckami a materiály.¹⁷

Rozvoj jemné motoriky

Kreslení napomáhá rozvíjet jemnou motoriku a grafomotorické schopnosti a dovednosti. Všechny tyto dovednosti a schopnosti jsou velice potřebné při psaní. Jemná motorika zahrnuje také motoriku mluvidel a oční pohyby. Tyto oblasti se vzájemně ovlivňují a jsou důležité pro celkový vývoj. Rozvoj kresby z tzv. „řemeslného hlediska“ je důležitá součást celkového harmonického rozvoje. Když se dítě naučí lépe kreslit, naučí se i snáze psát a posílí si i komunikační dovednosti.¹⁸

¹⁵ Srov. VONDROVÁ, P. *Pojetí výtvarné výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání*. [online]. Dostupný z WWW: <<<https://clanky.rvp.cz/clanek/238/POJETI-VYTVARNE-VYCHOVY-V-RAMCOVEM-VZDELAVACIM-PROGRAMU-PRO-PREDSKOLNI-VZDELAVANI.html>>

¹⁶ Srov, Tamtéž.

¹⁷ Srov, Tamtéž.

¹⁸ Srov. BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*, s. 44.

Rozvíjení smyslového vnímání

Pro rozvoj smyslového vnímání dítěte je důležité, aby mu byly nabízeny takové aktivity, při kterých má prostor k manipulaci se vším, co dané prostředí poskytuje (materiály, nástroje, náčiní apod.). Zároveň musí mít dítě možnost hledat příčiny a souvislosti jevů a procesů, se kterými se setkává. Tomu všemu napomáhají zážitky pohybové, hudební, ale i výtvarné.¹⁹

Shrnutí

Výtvarné činnosti jsou jedním z významných prostředků rozvíjení osobnosti dítěte. Výtvarné aktivity navazují na další činnosti dítěte, které vychází z jeho každodenního života. Aktivity, které jsou propojené s činnostmi výtvarnými, pomáhají dítěti získat větší množství zkušeností, ale hlavně hlubší prožitky.²⁰

¹⁹ Srov. KOVÁČOVÁ, M. *Učíme se vnímat všemi smysly*. [online]. Dostupný z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/509/UCIME-SE-VNIMAT-VSEMI-SMYSLY.html>>

²⁰ Srov. VONDROVÁ, P. *Pojetí výtvarné výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání*. [online]. Dostupný z WWW: <<<https://clanky.rvp.cz/clanek/238/POJETI-VYTVARNE-VYCHOVY-V-RAMCOVEM-VZDELAVACIM-PROGRAMU-PRO-PREDSKOLNI-VZDELAVANI.html>>

2 Kresba

2.1 Obecná definice kresby

Kresba je výtvarný projev. Tento projev je vytvářen pomocí kresebných pomůcek a jejich prostřednictvím vzniká na podkladu (papír, plátno apod.) obraz. Výsledná kresba je zápisem smyslových vjemů, ale je to i dokument. Původně měla kresba pomocnou funkci, měla za úkol posloužit umělcům jako první záznam v realizaci jejich děl (architektura, malba). Postupem času se stala samostatným uměleckým dílem a základem pro ostatní výtvarné disciplíny jako je karikatura, ilustrace apod.

Kresba se rozlišuje podle použitého materiálu, jako jsou tužky, uhel, pastelky, inkoust, rudka, křída atd. Jsou používány různé techniky a styly, aby autor kresby vyjádřil své myšlenky a projevil svou kreativitu.²¹

2.2 Kreslení

„Kresba je výtvarná technika založená na lineárním vyjádření.“²²

„Kreslení je základní technikou zobrazovací. Tužka obyčejná nebo barevná a kus čistého papíru umožňují dětem kresbou zachytit jejich myšlenky, touhy a přání nebo pohotově vyjádřit jejich vztah k okolní skutečnosti. Kreslení je pro děti předškolního věku zpočátku značně obtížné. Dítě se musí také naučit ovládat pohyby své ruky, koordinovat je se zrakem a s myšlením a na základě zrakové paměti vybavovat si podobu a tvar zobrazovaných předmětů.“²³

²¹ Srov. GOŠOVÁ, V. *Rozdíl mezi kreslením a malováním*. [online]. Dostupný z WWW: <<https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/R/Rozd%C3%ADl_mezi_kreslen%C3%ADm_a_malov%C3%A1n%C3%ADm>

²² VONDROVÁ, P. *Výtvarné techniky pro děti*, s. 15.

²³ RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 7.

3 Vývoj kresby

Vývoj kresby u dětí v předškolním věku prochází zpravidla několika stadii. Každé dítě se však vyvíjí individuálně a může tedy procházet těmito fázemi různým tempem.

„Kreslení je komplexní činnost, která vyžaduje koordinaci různých systémů: kognitivního, regulačního i motorického. Bez jejich souhry by se kreslířské schopnosti nemohly rozvinout žádoucím způsobem.“²⁴

Kreslení dětí v předškolním věku je vedle hry, jednou z účinných činností. Dítě se může kresbě věnovat již od druhého roku života, vlastně hned od doby, kdy se naučí uchopit do ruky tužku.

„První dětské kresby se vyznačují schematičností, chyt' si velmi jednoduše jen nejdůležitější znaky předmětů (např. lidem kreslí jen hlavu a končetiny). Často tak zvýrazňují některý nepatrný a bezvýznamný detail, který na dítě zvláště zapůsobil (např. prsten na ruce, stuhu ve vlasech apod.). V předškolním období jsou charakteristické tzv. rentgenové kresby, zachycující i věci, které jsou skryty uvnitř kreslených předmětů, jako by byly průhledné (např. kresba domu zachycuje i jeho vnitřní zařízení). V tomto období kreslí děti přirozeně jen plošně. Zkoumáním dětské kresby můžeme někdy blíže poznat rozumovou vyspělost dítěte a jeho citový život.“²⁵

3.1 Čáranice 2 - 3 roky

První čáranice jsou na počátku jakousi motorickou hrou. Dítě črtá tužkou na papíře, mimo papír črtá i do vzduchu. Tužka buď stopu zanechá nebo nikoli. Zdá se, že na počátku je pro dítě důležitější že „se kreslí“ (proces) než „co se kreslí“ (předmět zobrazení). Má-li dítě po ruce cokoli, čím by se dalo kreslit, ohání se paží tak, že centrum „grafického pohybu je v ramenním kloubu. Později se při čáraní uplatňuje i zápěstní kloub. Na počátku čáraní drží dítě tužku/pastelku v plné dlani, takže často překračuje plochu papíru. Existuje mnoho typů čáranic např. body, klubička, jemné čáry a spirály. Čáranice jsou přípravou pro pozdější opravdové kreslení.²⁶

²⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*, s. 10.

²⁵ KURIC, J. *Vývojová psychologie*, s. 48-49.

²⁶ Srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*, s. 15-16.

3.2 Hlavonožci 3 - 4 roky

Okolo 3. roku začíná dítě dávat svým obrázkům určitý obsah. Častým kresleným námětem je člověk. Dítě zobrazuje lidskou figuru jako jednu velkou hlavu, ze které přímo vyrůstají nohy. Postupem času se k nohám ještě přidávají ruce. Hlavu znázorňuje kolečko a obličej představují oči. Za nějakou dobu dítě začíná do obličej přidávat ústa a nos. Zajímavostí je, že jako poslední součást obličej se objevují uši.²⁷

3.3 Paňák 4 - 6 let

V období mezi čtvrtým až pátým rokem se začíná objevovat při zobrazování figury i trup. Dítě začíná kreslit tzv. „bříško“ (trup), které bývá zpočátku menší než hlava. Často však bývá znázorněno oblečením. V této fázi připomíná nakreslený člověk spíše loutku než opravdovou lidskou bytost.

Okolo šestého roku má již dítě zpravidla cit pro správné usazení končetin k tělu např. ruce již nevyrostají z hlavy, ale vyrůstají z trupu. Také na hlavě již vyrůstají vlasy. Postavy mužů a žen již nejsou zobrazovány stejně, ale začínají se odlišovat přidavnými charakteristickými znaky např. sukně, klobouk, kabelka.

V období „paňáka“ se dítě snaží ve své kresbě znázornit figuru v pohybu. Přibližně ve čtvrtém roce se začínají objevovat vzhůru natažené paže (házání míčem). Tím, jak se dítě mentálně vyvíjí přibývají na zobrazované postavě různé další detaily (knoflíky, vzory na oblečení-puntíky).²⁸

²⁷ Srov. DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 23.

²⁸ Srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*, s. 26-28.

4 Stadia kresby

4.1 Podle Vágnerové

4.1.1 Presymbolická fáze kresby

Presymbolická fáze je důležitá pro rozvoj jemné motoriky, koordinace a vnímání různých materiálů. Děti v této fázi objevují svět kresby a výtvarného projevu, a to i bez úmyslného vytváření konkrétních obrazů. Podpora ze strany rodičů nebo učitelů může zahrnovat poskytování různých materiálů na kreslení a povzbuzení dětí k experimentování s jeho výtvarným projevem.

Presymbolická fáze se dá nazvat prvními pokusy čmárání. Ty se u dětí začínají objevovat ve druhém roce jejich života. Je to doba, kdy děti experimentují s věcmi kolem sebe a zjišťují, že toto čmárání zanechává na papíře stopu. V tomto období je pro dítě kreslení čmáranic přitažlivé, protože uspokojuje jeho rytmické pohyby paží a výsledek jejich kresby je vlastně ani nezajímá. Neuvědomuje si ještě, že by jeho kresba mohla zobrazovat něco konkrétního, a tak si čmárá jen tak pro radost (bezobsažné čmárání).²⁹

Ve druhém roce se u dětí rozvíjí schopnost poznávat a chápat symboly, které mohou použít k vyjádření něčeho. Myslí se tím spíše to, že dítě může tímto způsobem vyjádřit své pocity stejně, jako to dělá gesty. Čmárání může být projevem nápodoby činností dospělých. Nápodoba se ale nutně nemusí vztahovat jen na kresbu, ale i na řeč a gesta.³⁰

Rozlišujeme tři stadia ve vývoji čmárání

1. Výsledkem čmárání jsou čáry, které směřují svisle nebo vodorovně a někdy jsou výsledkem pouze tečky.
2. Druhé stadium je charakteristické tím, že se začínají objevovat náznaky kruhů a také smyčky.
3. Výsledkem třetího stadia čmárání jsou tvary, které bývají uzavřené, tzv. komplexnější čmáranice. Je možné si již představit, že tyto tvary něco znázorňují (konkrétní předmět).³¹

²⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*, s. 23.

³⁰ Srov. Tamtéž, s. 24.

³¹ Srov. Tamtéž, s. 23-24.

4.1.2 Přejchod na symbolickou fázi

Ve třetím roce života děti vědí, že kreslení může sloužit k zobrazení něčeho konkrétního. „První kresba se objeví náhodně, když dítě zjistí, že se jeho čmáranice něčemu podobá.“³² Tím, že si dítě uvědomí, že se jeho výsledek kresby podobá něčemu reálnému, přechází na symbolickou úroveň kresby. To znamená, že je dítě motivováno ke kreslení dalších symbolů. Většinou si děti uvědomí, že se jedná o symbol, když se jich rodiče zeptají, co na svém výtvoru zobrazují. Dítě poté zjišťuje, že se jeho výtvor podobá nějakému objektu. Důležitá je komunikace rodičů s dítětem o tom, co zobrazilo. Tím je dítě schopné doplnit svůj výtvor o další detaily.³³

Ke konci třetího roku děti své kresby pojmenovávají a také jsou schopny verbálně průběh kreslení slovně komentovat (např. domeček má střechu). Tato komentování děti používají buďto při dokončení svého výtvoru, někdy v jeho průběhu a někdy ještě předtím, než začnou kreslit. Děti si tím potvrzují, co vlastně budou kreslit a vysvětlují ostatním, co má kreslený symbol představovat.

U třech až čtyřletých dětí se při kreslení setkáváme s jasnějšími tvary a s jednoznačným směřováním čar. V tomto období děti čmáraní používají většinou k zobrazení nějakého povrchu nebo struktury.³⁴

*„Jednotlivé části kresby mohou mít různou podobu, což obvykle závisí na tom, jaké tvary umí dítě nakreslit. K zobrazení očí slouží tečky a později menší kruhy, nohy jsou nejprve zobrazeny jako čáry a později jako trubice atd. Kresby mladších předškoláků jsou složeny ze základních grafických jednotek.“*³⁵

Mezi tyto tvary patří např. tvary kruhové, tvary oválné, tečky, později čtverce a obdélníky. Tvary, jako jsou třeba čtverce a obdélníky, jsou zpočátku zobrazovány nepřesně, protože jsou pro děti obtížnější.

Děti své kreslicí dovednosti také rozvíjejí díky dospělým, kteří jim ukazují, jak se které objekty kreslí. Děti se pak snaží co nejlépe kresbu dospělých napodobit. Při společném kreslení je důležité i to, že dospělí obrázky tzv. doplňují o další detaily a předměty. Tato činnost je posléze iniciována převážně ze strany dítěte, jemuž se kreslení s dospělým líbí.³⁶

³² VÁGNEROVÁ, M. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*, s. 26.

³³ Srov. Tamtéž. s. 26.

³⁴ Srov. Tamtéž. s. 28.

³⁵ Tamtéž, s. 28.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 29.

4.1.3 Fáze symbolické kresby

Ve fázi symbolické kresby již kresba něco představuje, začíná se podobat realitě. Míra podobnosti kresby s realitou závisí na dalších aspektech jako je rozvoj motoriky (jemné i hrubé), rozvoj senzomotorické koordinace atd.³⁷

V této fázi se např. Vágnerová zabývá nejen vývojem kresby lidské postavy, ale také vývojem kresby zvířat. Tři až čtyřleté děti používají stejné základní schéma, které zahrnuje hlavu a končetiny (hlavonožec) i k zobrazení zvířat. Na začátku se zvíře od lidské postavy liší pouze pár maličkostmi, jako je ocásek a uši. Děti čtyřleté až pětileté zobrazují zvířata z profilu podle horizontální osy, zatímco kresba lidské postavy je uspořádaná podle osy vertikální. Děti v mnoha případech nakreslí zvířecímu tělu, které je z profilu (horizontální osa), hlavu lidskou. Ze všeho nejdříve kreslí zvířata typu pes, kočka, kůň ad., která mnohdy vypadají stejně. Poté začnou rozlišovat další detaily (např. tvar těla a jeho prostorovou orientaci).³⁸

Mohlo by se zdát, že čím víc toho děti o nakresleném objektu vědí, tím více přidávají detailů. Děti v předškolním věku používají k znázornění a zobrazení objektů zafixovaná figurativní schémata, do kterých se znalosti o objektu nepromítnou. Pokud dostane dítě pokyn k tomu, aby zobrazilo daný objekt jiným způsobem, než je zvyklé, stane se, že pouze ke kresbě přidá nové detaily.³⁹

Dítě v předškolním věku se snaží zobrazované objekty kreslit tak, aby se podobaly těm v realitě. V tomto věku již snáze poznáme, co dítě nakreslilo, například člověka, auto, dům nebo zvíře. Další zvláštností je, že lidskou postavu kreslí nejčastěji z anfasu, ale auta a zvířata zobrazují z profilu.⁴⁰

4.2 Podle Babyrádové

4.2.1 Fáze čáranic (2,5 - 3 roky)

„První čáranice nevznikají ještě z tzv. vnitřních představ dítěte, ale jsou pouze odrazem psychomotoriky. Teprve následně kreslí dítě z vnitřní představy. (...) První grafické projevy dítěte jsou bezprostředně propojeny s jeho fyzickými gestickými projevy. Dítě pohybuje paží a sleduje její pohyb očima, následně bere do ruky tužku a přenáší pohyb na papír. Je fascinováno tím, že pohyb jeho paže se odráží v lineární stopě zanechané na papíře a většinou své pokusy stále opakuje.“⁴¹

³⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*, s. 188.

³⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*, s. 30.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 31.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 32-33.

⁴¹ BABYRÁDOVÁ STEHLÍKOVÁ, H. *Výtvarný projev dítěte v předškolním věku v jednadvacátém století*, s. 62-63.

4.2.2 Fáze zobrazování opakovaných tvarů

Asi kolem třetího roku si dítě postupně začíná všimnout, co kreslí a poté náhodně své kresby pojmenovává. „*Určité spontánně vzniklé tvary mu začnou připomínat důvěrně známé věci a figury, případně prostředí. V souvislosti s vývojem řeči začíná dítě nejdříve neobratně a později stále přesněji ty tvary, v nichž nachází zalíbení, slovně označovat a opakovat.*“⁴²

Dítě v konkrétním nakresleném tvaru často vidí několik zcela odlišných předmětů, mění na jeho identifikaci svůj názor.⁴³

4.2.3 Fáze symbolizace a ideoplasticismu

V symbolické fázi dochází k tomu, že dítě v kresbě často opakuje určité tvary (schéma). Ve zkratce se dá říci, že dítě kreslí opakovaně pár svých oblíbených témat, která již obsahují podstatné znaky, později i podstatné detaily.

„*Ideoplasticismus je jedním ze základních principů zobrazování skutečnosti dítětem v raném předškolním věku. Volná interpretace tohoto pojmu zní následovně: ideoplasticismus je takovým principem zobrazování skutečnosti, při němž není představována vnější podoba předmětů, figur a dějů, ale tyto jsou zachycovány zcela abstraktně pomocí jednoduchých linií, geometrických tvarů a šrafur či barevných skvrn.*“⁴⁴

4.2.4 Fáze vizualizace a raného poetického fyzioplasticismu

V této fázi se dítě snaží znázorňovat objekty, předměty, postavy a své okolí tak, jak je samo vidí a tak, aby se podle něj podobaly realitě.⁴⁵

„*Dítě se svým vlastním způsobem snaží, aby se zobrazené podobalo vizuální realitě. Mimeticky zachytit skutečnost však nedokáže, to je nad jeho síly. A tak lze jeho styl nazvat poetickým fyzioplasticismem. Jde o takové znázornění, při kterém jsou dítětem odpozorovány pouze určité optické vlastnosti předmětů a figur a tyto jsou transformovány do zvláště deformovaného tvaru. Dětský výtvarný projev je v tomto stadiu výjimečný a velmi bezprostřední.*“⁴⁶

⁴² BABYRÁDOVÁ STEHLÍKOVÁ, H. *Výtvarný projev dítěte v předškolním věku v jednadvacátém století*, s. 64.

⁴³ Srov. Tamtéž, s. 64.

⁴⁴ Tamtéž, s. 65.

⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 66

⁴⁶ Tamtéž, s. 66-67.

4.3 Vágnerová x Babyrádová

V první fázi stadia kresby se Vágnerová (presymbolická fáze) s Babyrádovou (fáze čáranic) shodují v jejím vývoji, posloupnosti, a to od prvotních pohybů paží a zanechání stop na papíru až po označování věcí grafickým znakem.

Ve druhé fázi obě autorky se zabývají významem určitých tvarů, které si dítě oblíbí, často je opakuje a s vývojem řeči je konkrétně pojmenovává (např. kolečko = pes). Babyrádová ve své knize poukazuje i na to, že dítě může své názory na určení jednotlivého tvaru měnit (např. kolečko již nemusí znázorňovat psa, ale auto).

Ve třetí fázi (symbolická kresba) se autorky zabývají schopností dítěte nakreslit konkrétní symbol a tím, čím je tato schopnost ovlivněna (viz podkapitola 4.1.3). Babyrádová se zde ještě zabývá principem zobrazování skutečnosti tzv. ideoplasticismem (viz podkapitola 4.2.3).

4.4 Co dítě kreslí?

„Zdalo by se, že nejspíš právě to, co kolem sebe vidí, není tomu tak doslova - v každém případě toho vidí ve svém okolí daleko víc, než kolik se toho ocitne v jeho kresbách. Teprve ty osoby a předměty, které mají zvlášť trvalý, neměnný a obecný význam, mají naději, že budou „zvěčněny“.“⁴⁷

Podle statistických údajů je nejčastějším objektem, které dítě ve své kresbě znázorňuje, člověk. Pak až následují objekty nebo předměty, které s člověkem souvisí.

V raných dětských kresbách, které již vznikaly vědomě, najdeme zpravidla tzv. izolované představy, např. člověka, auto, strom, dům.

V pozdější fázi vývoje kresby dítě přidává k postavě člověka i prostředí, které ho obklopuje (např. zvíře, auto, květina, dům). Kreslí-li dítě člověka v pokoji, začíná kreslit i nábytek, nejčastěji stůl.

Mezi velmi často kreslený předmět patří sluníčko. Znázorňuje oblohu, den a hezké počasí.⁴⁸

4.4.1 Znázornění domů, zvířat, aut, stromů

Dům

Zpravidla děti kreslí dům ve tvaru čtverce nebo obdélníku, který má trojúhelníkovou střechu. Připomínají venkovská stavení. Domy bývají nízké, nechybí okna, na střeše zpravidla kouřící komín. Dveře jsou opatřeny klikou.⁴⁹

⁴⁷ UŽDIL, J. Čáry, klikyháky, paňáci a auta, s. 22.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 22.

⁴⁹ Srov. UŽDIL, J. Čáry, klikyháky, paňáci a auta, s. 32

Zvířata

Zvíře je námět, který začíná dítě kreslit spolu s postavou člověka velmi brzy. V raných kresbách jsou zvířata člověku dokonce i podobná, liší se mnohdy pouze horizontální polohou těla a přidáním typickými detaily pro zvíře, např. dlouhé uši, ocásek, rohy. Pokud si dítě ztotožní zvíře z pohádkového příběhu, které má lidské chování s člověkem, může mu nakreslit pouze dvě nohy, místo čtyř. Předškoláci znázorňují zvířata převážně z profilu.⁵⁰

Auto

Auto a veškeré dopravní prostředky - autobus, vlak, loď, jsou u dětí oblíbenými náměty ke kreslení. K oblíbenosti přispívá hlavně pohyb. Je zajímavé, že předškolní děti při jejich ztvárnění nešetří detaily.auta a autobusy mají okna, výfuky, světla a v některých případech i cestující. Čím více se dítě o daný předmět zajímá, tím více detailů jeho kresba obsahuje.⁵¹

Strom

Postupný vývoj kresby stromu má mnoho společného s vývojem kresby postavy. První strom vypadá jako svislá čára, na které jsou horizontálně umístěny čáry kratší (větve). Na tomto „holostromu“ ještě chybí listy, které později začne dítě umisťovat na větve ve tvaru chomáčů. S tím, jak se postupně vyvíjí intelektuální schopnosti dítěte, začíná rozdělovat stromy na listnaté a jehličnaté. Listnaté mají na sobě často ovoce (jablka, hrušky) a jehličnaté stromy jsou spojovány s Vánocemi.⁵²

4.5 Typy kreslířů

Tuto podkapitolu jsem do své práce zahrнула z toho důvodu, že by správný pedagog, dle mého názoru, měl vzít do úvahy, že každé dítě má odlišný kresebný projev. Poznatky plynoucí ze znalostí kreslířské typologie dětí nám mohou dopomoci k volbě vhodných kreslicích a výtvarných prostředků, k přípravě individuálně přizpůsobených výtvarných lekcí a také ke správnému určení cílů, kterých chceme dosáhnout.

Pokud má dítě svou představu a svůj způsob výtvarného vyjadřování, neměli bychom do tohoto procesu zasahovat. Naopak, měli bychom tento jeho způsob podporovat a rozvíjet ho.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 32.

⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 34.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 34.

„Obsahová stránka kresby – bohatství znaků, které kresba má, množství vztahů, které tu jsou naznačeny, ale i způsob, jímž je podán prostor, jak je použita barva apod. – to vše jsou rozhodující kritéria dětské kresby. Zračí se v nich to, co je pro určitý výtvarný typ dítěte charakteristické. V jádře můžeme vždy usuzovat na jeden ze dvou typů, extravertní nebo introvertní.“⁵³

Extrovertní typ

Kreslíř se snaží o vystižení zobrazované věci tím, že naznačí její důležité i méně důležité části.

Enumerativní typ - kreslíř, který začíná zobrazováním právě těchto částí. Později se kreslíř pokouší vystihnout objektivní vzhled věci - správné proporce, situování v prostoru, barevnost dle skutečnosti, snaha o plasticitu. Na těchto kresbách se objevuje mnoho detailů a jsou velmi propracované, ale může se stát, že se vytrácí výtvarná stránka díla.

Introvertní typ

Při výběru témat ke kreslení rozhoduje u introvertního typu zážitek a emoce. Vybrané téma nebývá často opakováno. Pro introvertního kreslíře nejsou tak důležité proporce, velké množství detailů nebo reálná barevnost, obrázek však působí velmi pohodově a bezproblémově. Při podrobnějším zkoumání je vidět více rozdílů mezi ztvárněním a realitou.⁵⁴

Vizuální typ

Vizuální typ kreslíře vnímá okolí jako celek. Prvotně vnímá tvar a až pak se zaměřuje na detaily. Jeho kresba vyzařuje snahu o správné proporce, správné měřítko.

Haptický typ

Haptický typ kreslíře převážně zobrazuje témata, se kterými má vlastní zkušenost. Projevuje se v nich, co cítí, jeho emoce, a co považuje za důležité - promítá do svých výtvorů svůj svět.

Znaky těchto typů se mohou prolínat.⁵⁵

⁵³ UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*, s. 59.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, str. 59.

⁵⁵ Srov. UŽDIL, J.; ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*, s. 52-53.

4.6 Psychologický význam dětské kresby

„Děti využívají grafického zobrazení k vyjádření svých poznatků, názorů a pocitu. Kresbu lze chápat jako určité vyjádření či sdělení, má stejnou expresivní funkci jako hra nebo řeč. Potřeba poznání a orientace v okolním světě vede děti k tomu, aby objekty ve svém okolí pojmenovávaly a případně i zobrazovaly.“

„Kreslení je důležitou neverbální aktivitou, ve které děti využívají grafického zobrazení k vyjádření svých poznatků, jeho názorů a pocitů. Kresbu lze chápat jako určité vyjádření či sdělení, má stejnou expresivní funkci jako hra nebo řeč. Potřeba poznání a orientace v okolním světě vede děti k tomu, aby objekty ve svém okolí pojmenovávaly a případně i zobrazovaly.“⁵⁶

4.7 Barvy

Barvy obklopují dítě již od jeho narození. Setkává se s nimi na každém kroku a ve všech oblastech života. Je všeobecně známé, že barvy mají vliv na rozpoložení a náladu člověka, dokáží ho povzbudit, ale i uklidnit nebo naopak podnítit hněv. Barvy jsou tedy součástí obsáhlé symboliky a již v době antiky jim byl přikládán psychologický význam.⁵⁷

I v dnešní době má použití barev a jejich výběr svou psychologickou hodnotu a symboliku. Při interpretaci této symboliky je však nutné přihlížet hlavně k věku dítěte, ale také ke kulturním vlivům, někdy i k tomu, které barvy jsou zrovna v módě.

Dítě extrovert, které se cítí dobře mezi ostatními, stále vyhledává kontakty a nebojí se vyjadřovat své city, používá zpravidla ve svých kresbách značný počet barev. Nejčastěji je to barva červená, oranžová, žlutá a bílá.

Dítě introvert, které hůře navazuje kontakty a je obráceno směrem do svého nitra, pracuje s menším počtem barev, někdy si vystačí se dvěma a používá většinou modrou nebo zelenou, černou nebo fialovou, v méně případech šedou.

Dítě vyrovnané, které se již dobře sociálně adaptuje ve svých kresbách používá většinou čtyři až šest barev.⁵⁸

„Nepřítomnost barvy v celé kresbě nebo pouze při zpracování určitých témat prozrazuje citovou prázdnotu, někdy asociální tendence. Při použití barvy se uplatňují různé vlastnosti - intenzita, hustota, viditelnost z dálky a odstín, všechny tyto prvky specifikují hodnotu té či oné části kresby. Například spojení určitých barev působí harmonicky, jiné naopak šokuje svou křiklavostí, nesouladem a ukazuje na poruchu, která bývá citového původu.“⁵⁹

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývoj dětské kresby a její diagnostická využití*, s. 9.

⁵⁷ Srov. DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 36

⁵⁸ Srov. DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 38.

⁵⁹ Tamtéž, s. 36

„Dítě používá barvy dvěma způsoby. Buď napodobuje přírodu (modré nebe, zelená tráva, žluté slunce), nebo se nechává vést svým nevědomím, a to vypovídá o jeho myšlení a osobnosti nejvíce.“⁶⁰

4.7.1 Význam barev dle Davideho

Tuto kapitolu jsem do své práce zahrnula z toho důvodu, že samotné barvy mají svůj význam a symboliku, se kterou se setkáváme v mnoha oblastech života, a to již od dávných dob. Jako příklad nám může sloužit antika, kde byly jednotlivé barvy spojovány s některou planetou nebo bohem. Např. modrá byla spojována s bohem Jupiterem, tím pádem s věrností, mírem a pravdou.⁶¹

Pro doplnění a ucelenější představu o významu barev v psychologii, jsem do své práce (viz vždy druhý odstavec u jednotlivých barev), zahrnula ještě obecný význam.

Červená: U dětí před dovršením šestého roku života bývá běžné, že častěji a více používají červenou barvu. V tomto věku je to zcela v normě. Pokud se však tento stav po šestém roce života nezmění, může znamenat vyšší sklon dítěte k agresivitě a sklon k nižší kontrole emocí.

Červená barva je energická, prudká, silná, vzrušující, nebezpečí a je spojena s představami ohně.

Modrá: Tato barva je oblíbená převážně u dětí, které ještě nedosáhly věku pěti let. Na rozdíl od dětí, co používají převážně barvu červenou, mají tyto děti nad sebou větší sebekontrolu a více kontrolují své chování. Používá-li dítě modrou barvu i v šesti letech, je již dobře adaptované, omezuje-li se pouze na tuto barvu, kontroluje se až příliš.

Modrá barva znamená důvěřivost, vnitřní klid, idealismus a harmonii. Tmavě modrá barva pak klid, smutek a sklíčenost.

Zelená: Význam požívání zelené barvy je srovnatelný s barvou modrou. Vyjadřuje spíše sociální vztahy.

Zelená barva působí přirozeně, je spojena s představou rostlin, ticha, chladu apod.

Žlutá: Dítě používá žlutou barvu buď samostatně nebo často ve spojení s barvou červenou. Tato barva by měla v některých případech poukazovat na to, že dítě je závislé na svých rodičích či na ostatních dospělých.

Význam žluté je touha po štěstí a radosti, optimismus, harmonie, naivita, veselost a otevřenost.

⁶⁰ DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 36.

⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 36.

Hnědá: Je jednou z tmavých nevýrazných barev (regresivní). Může upozorňovat na to, že dítě má problém se sociální adaptovaností, je konfliktní a jeho rodinná adaptovanost také není ideální. Hnědou barvu používají s oblibou děti, které jsou umíněné.

Význam hnědé je zvýšená potřeba bezpečí, zdrženlivost, je spojena s představou jistoty a pořádku.

Fialová: Fialovou barvu malé děti používají zřídka. Na dětské kresbě ji často můžeme vidět ve spojení s barvou modrou (i zelenou) a upozorňuje na úzkost dítěte. Bývá také znakem neklidu. Dítě ji používá, když prožívá období obtížné adaptace.

Význam fialové je emoční nezralost, je znepokojivá, neklidná, melancholická.

Černá: Černou barvu používají děti v různých věkových kategoriích. Poukazuje na určitou míru úzkosti. Může svědčit i o bohatém vnitřním životě dítěte.⁶²

Význam černé je vzdorovitost a snaha na sebe upozornit stůj co stůj.⁶³

⁶² Srov. DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 37-38.

⁶³ Srov. PLESKOTOVÁ, P. *Svět barev*, s. 118.

5 Faktory ovlivňující vývoj a úroveň dětské kresby

5.1 Mentální vyspělost dítěte

Kresba dítěte nemusí být vždy na stejné úrovni jako jeho intelekt. Kreslení tedy závisí na jeho mentální vyspělosti. Pokud v této oblasti objevíme výraznější neshodu, bylo by potřeba odhalovat její příčiny ve faktorech podmiňujících vývoj a úroveň kresby. Jako příklad se uvádí, že mentálně retardované dítě má svůj grafický projev na nižší úrovni než jeho vrstevníci.⁶⁴

5.2 Motorika

„Vývoj pohybových schopností se projevuje danou poslušností a propojeností jemné motoriky, hrubé motoriky, motoriky mluvidel a motoriky očních pohybů. Dítě musí mít schopnost koordinace mezi okem a rukou, tj. vizuomotorické koordinace, aby mohlo kreslit a později psát. Pokud je dítě hendikepované nebo nevyzrálé v oblasti pohybového vývoje či zrakového vývoje, velice nepříznivě se to odrazí na jeho kresbě.“⁶⁵

Prvotním základem pro kreslení a psaní je rozvoj hrubé motoriky. Ta vychází z pohybu velkých kloubů a pokud se podaří odstranit případné nedostatky v těchto pohybech (snížená koordinace pohybu u dětí - chytání míče, chůze, skákání), nebrání nic rozvoji jemné motoriky a dále pak grafomotoriky. V některých případech je nutné poradit se s odborníky, kteří doporučí např. rehabilitaci.⁶⁶

Jemná motorika je důležitá pro jakoukoliv manuální činnost. Je to vlastně schopnost manipulovat rukou a prsty s předměty drobných rozměrů. K rozvoji této motoriky dochází postupně, dítě nejprve manipuluje s předměty většími až se dostává k předmětům menším. Důležité při rozvoji jemné motoriky je používat metodické postupy, které jsou obsaženy v každodenních činnostech (např. oblékání, hygiena), manipulačních hrách a tvořivé činnosti. Nejúčinnější je zapojit dítě, které chce pomáhat dospělým a napodobovat je do činností co nejvíce. Zde má totiž pro rozvoj jemné motoriky nejvíce prostoru. Není dobré, aby bylo dítě dospělými od určitých činností odrazováno, aby něco nerozbilo. Naopak je přínosem pochvala a fyzické používání jeho výtvorů - nošení dítětem navlečené šňůry korálků.

Nemělo by se zapomínat na stavebnice, puzzle, korálky, různé materiály atd. Dobrou přípravou pro činnost kreslení a psaní je cvičit dlaně a prsty, protože tím se

⁶⁴ Srov. BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*, s. 10.

⁶⁵ Tamtéž, s. 14.

⁶⁶ Srov. Tamtéž, s. 44.

připravuje ruka na správný úchop kreslicího náčiní a náčiní psacího. Neméně důležitý je nácvik tzv. špetky, který umožní správné postavení prstů při úchopu.⁶⁷

5.3 Lateralita

Lateralita vlastně znamená, že je přednostně užívána jedna strana těla oproti druhé a označuje preferenci a dominanci končetiny nebo smyslového orgánu (nohy, oka, ruky, ucha). Jedná se tedy o praváctví nebo leváctví. Při různých činnostech, zvláště jemných úkonech, dává člověk přednost jednomu z dvojice orgánů, aby dosáhl co nejlepších výsledků. Lateralita je závislá na zaměření mozkových hemisfér a vyvíjí se postupně.

Upřednostňování ruky je již zřejmé ve třech letech, ve čtvrtém roce se tato preference ještě výrazněji vyhraňuje. Dítě vykonává různé činnosti raději jednou rukou a tuto dominantní ruku používá při úkonech, které jsou náročnější na koordinaci. U některých dětí v předškolním věku označujeme lateralitu jako nevyhraněnou, protože není ještě dostatečně zřejmá. Děti s nevyhraněnou lateralitou mohou používat na začátku školní docházky při psaní obě ruce, to znamená, že si psací potřeby předávají z jedné ruky do druhé.⁶⁸

„Velice důležité je znát lateralitu dítěte před zahájením záměrného cvičení zaměřeného na rozvoj grafomotoriky. Pro zjištění laterality potřebujeme mít k dispozici souhrn informací. Tyto informace získáme z anamnézy, z pozorování dítěte při spontánních i při záměrně motivovaných činnostech, z kresby a ze zkoušek laterality. (...) za dominantní považujeme vždy tu ruku, která pohyb vede, která ho vykonává. Druhá ruka pouze přidržuje, je tedy pomocná.“⁶⁹

5.4 Zrakové vnímání

Jedním z nejvýznamnějších faktorů, které ovlivňují dětskou kresbu, je zrakové vnímání. Má čtyři důležité vlastnosti, a to zrakovou analýzu, syntézu, diferenciaci a v neposlední řadě paměť. Ve zrakové analýze se jedná o schopnost, kdy si jedinec dovede rozebrat celek na menší části, dokáže v něm objevit různé detaily, shodu či odlišnost. Následně je schopen z jednotlivých částí dát dohromady opět celek a zapamatovat si, co viděl.⁷⁰

„V předškolním věku je zrakové vnímání globální. Dítě nevnímá celek jako souhrn detailů a nediferencuje ani základní vztahy mezi nimi. Upoutávají ho nápadné vlastnosti

⁶⁷ Srov. BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*, s. 44.

⁶⁸ Srov. ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*, s. 104-105.

⁶⁹ BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*, s. 40.

⁷⁰ Srov. BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*, s. 14.

(např. barva) nebo podněty, které mohou uspokojit momentální potřeby. V souvislosti s vývojem myšlení se rozvíjí zraková diferenciacce, analýza a syntéza.⁷¹

Zrakové vnímání probíhá podle ustáleného postupného procesu:

- percepce - jedinec vidí objekt,
- vizuální pozornost - zaměří na něj pohled,
- vizuální paměť - zaznamenává obraz,
- vizuální rozlišení.⁷²

5.5 Paměť

Do paměti si dítě ukládá vjemy, které získává prostřednictvím pozornosti a vnímání. Tyto vjemy si pak umí ve své paměti oživit. Nemusí mít před sebou věc fyzicky, ale dokáže si ji představit a ví, jak vypadá. Na základě těchto vjemů nám paměť umožňuje reprodukovat skutečnost, ale do představ se může vkládat také fantazie.⁷³

U předškolních dětí převládá paměť bezděčná. Až okolo pátého roku věku se začíná objevovat paměť záměrná. Do tohoto věku používá dítě převážně paměť mechanickou, nedělá mu problém naučit se delší text (např. básničku, písničku). Tento text si však dítě nemusí uchovat ve své paměti déle, protože ještě u něj převažuje paměť krátkodobá. Okolo šestého roku se u předškoláků začíná projevovat paměť dlouhodobá. Ne všechny děti mají paměť na stejné úrovni, naopak jsou mezi nimi značné rozdíly.⁷⁴

Představitost u předškolních dětí je velice rozmanitá a bohatá. Pokud mají mezi vnímanými jevy díru, jsou schopny ji doplnit svými smyšlenými představami. Tyto představy považují za skutečné a pravdivé. Pro předškolní děti jsou jejich představy a fantazie velice důležité a tím si vytváří prostředí, které by se jim líbilo. Dospělí by neměli fantazii dětí striktně potlačovat, ale jejich úkolem by mělo být vysvětlovat dítěti rozdíl mezi světem reálným a světem fantazie a pomoci mu reálný svět pochopit a přijmout.⁷⁵

Pozornost je základem pro přijímání informací. Dítě by se mělo soustředit na činnost, kterou právě vykonává. To znamená, soustředit se na jednu věc a nenechat se rozptylovat myšlenkami a činnostmi, které by odpoutávaly pozornost.⁷⁶

⁷¹ ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*, s. 70.

⁷² Srov. DOYON RICHARD, L. *Hry pro všestranný rozvoj*, s. 101.

⁷³ Srov. BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*, s. 14.

⁷⁴ Srov. *Diagnostika školní zralosti*, Praha: 2010, s. 10–11.

⁷⁵ Srov. BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*, s. 14.

⁷⁶ Srov. DOYON RICHARD, L. *Hry pro všestranný rozvoj*, s. 137.

6 Praktická část

V praktické části se věnuji výtvarným lekcím, které jsem si pro děti předškolního věku připravila.

Projekt byl uskutečněn v mateřské škole Františka Ondříčka v Českých Budějovicích a probíhal po dobu mé praxe v tomto zařízení. Praxi jsem zde vykonávala v časovém rozmezí od 9. 10. 2023 do 19. 12. 2023.

Mateřská škola má celkem tři třídy (1. Vrabečci, 2. Žabičky, 3. Žlutásci). Areál školy je ohraničen plotem, celkem jsou tu dvě budovy, ve kterých se nacházejí jednotlivé třídy. V areálu je pro děti zařízení hřiště, pískoviště a malý sklad s hračkami a náčiním na venkovní hry.

V této mateřské škole má každá třída svůj oddělený prostor. Třídy jsou dostatečně velké, děti se zde mohou bez problémů věnovat jakékoli činnosti. Místnosti jsou rozděleny na dvě části, jedna, tzv. herna, je určená pro řízenou činnost a hraní, druhá, se stoly a židličkami, je určena k výtvarným činnostem a slouží také jako jídelna.

MŠ navštěvují děti od tří do sedmi let, její kapacita je 75 dětí. Ve třídách jsou s dětmi dvě paní učitelky, pouze v 1. třídě je spolu s paní učitelkami přítomna i asistentka, která se dle potřeby přesouvá do ostatních tříd. V tomto zařízení jsem působila jako praktikantka. Zapojovala jsem se do veškeré řízené činnosti, denního programu, byla jsem nápomocna paní učitelkám i dětem.

V rámci své bakalářské práce jsem pro děti připravila čtyři výtvarné lekce, které jsem po konzultaci s paní učitelkou realizovala v jednotlivých třídách. Tyto lekce jsem uskutečnila celkem 10krát, a to se skupinkami tří až pěti dětí. Lekce probíhaly odděleně v první až třetí třídě. To znamená ve věkových skupinách od tří do čtyř let, od čtyř do pěti let a u předškoláků od pěti do šesti (popřípadě sedmi) let. Pro realizaci výtvarných lekcí jsem v každé třídě měla vyhrazený prostor mimo „hernu“, aby se děti mohly lépe soustředit a nerozptylovalo je okolní dění. Při těchto lekcích jsem byla přítomna pouze já a skupinka dětí. S dětmi jsem vyzkoušela pomocí výtvarné techniky „kresba“ nakreslit čtyři témata. Témata jsem volila taková, aby děti s nimi již měly zkušenost nebo o nich měly alespoň povědomost. Zvolila jsem témata: lidská postava, zvíře (pes, kočka, jiné), domek (spolu se stromem a květinami) a sněhulák.

6.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce bylo navrhnout a zrealizovat výchovně-vzdělávací výtvarný projekt pro předškolní zařízení, který je zaměřen na rozvoj kresebných

dovedností dětí a který by odpovídal potřebám rozvoje dětského výtvarného projevu v tomto věkovém období při zohlednění specifík shrnutých v teoretické části.

6.2 Struktura výtvarných lekcí

Struktura výtvarných lekcí byla následující:

- seznámení dětí s daným tématem,
- motivace pro kresbu (vyprávění, čtení pohádek, zpěv, prohlížení obrázků, pobyt na zahradě MŠ - stavění sněhuláka),
- procvičení prstů a rukou (uvolnění svalstva),
- rozdání kreslicích pomůcek (pastelky, papíry, gumy),
- názorné postupné kreslení tématu s verbálním popisem,
- průběžné opravování úchopu tužky (1. třída),
- po dokončení základní kresby formou komunikace a otázek nasměrovat děti k doplnění detailů dle jejich představivosti (např. u zvířat uši, ocásek, u domu okna, komín, u sněhuláka knoflíky, mrkev apod.),
- povídání si o jednotlivých hotových výtvorech (podnítit děti ke komunikaci o své kresbě) a následná „výstavka“ hotových kreseb.

6.3 Popis výtvarných lekcí

Při výtvarných lekcích jsem pracovala v jednotlivých třídách se skupinou minimálně tři a maximálně pěti dětí. Věk dětí byl od tří do šesti, popřípadě do sedmi let. V každé skupině bylo dítě, které na svůj věk v kresbě vyniká, další, které nevybočuje z průměru svých vrstevníků a jedno z těch méně nadaných/pomalejších, kterému je nutné věnovat více času a pozornosti.

Během výtvarných lekcí jsme měli vždy vyhrazený prostor na jejich realizaci tzv. kreslicí koutek, který byl mimo hrací plochu ostatních dětí, aby se „kreslíři“ mohli lépe soustředit a nerozptylovali se.

6.4 Domácí příprava

K přípravě výtvarných lekcí jsem se inspirovala články v odborných knihách zaměřených na dětskou kresbu a také na internetových stránkách, věnovaných této problematice. Snažila jsem se s dětmi nakreslit to, s čím se již ve svém krátkém životě určitě setkaly, aby pro ně nebylo kreslení náročné, ale zábavné a aby si ho užívaly a těšily se z něj.

Při domácí přípravě jsem si vyzkoušela všechna daná témata nakreslit, abych si dokázala představit, co by mohlo dětem dělat problémy (např. geometrické tvary). Na základě toho jsem vytvořila pro daná témata zjednodušený postup kresby, který by dětem vzhledem k jejich věku nejvíce vyhovoval. Jednotlivé postupy také měly sloužit jako základní kostra dotyčné kresby, kterou pak děti svou tvořivostí a kreativitou dotvořily, protože jsem také chtěla podnítit jejich představivost a fantazii.

Další důležitou součástí domácí přípravy byla motivace dětí k činnosti. K motivaci jsem se inspirovala a čerpala materiál z pohádkových knížek, z písniček pro děti, z webových stránek, ale také ze zážitků svého dětství atd.

6.5 Motivace k činnosti

Před každým kreslením jsme si spolu s dětmi sedli do výtvarného koutku a řekli si, co budeme kreslit a o daném tématu jsme si společně vyprávěli. Konkrétní motivace k zadáním jsou podrobně rozpracovány v jednotlivých metodických listech.

Příklady motivace

Při kreslení zvířat jsme si přečetli pohádku z knihy Josefa Čapka *Povídání o pejskovi a kočičce* a děti samy sdělovaly své zkušenosti se zvířátky. Na obrázcích (popřípadě plyšových hračkách) jsme si názorně ukazovali, které části těla by zvířátkům neměly chybět.

U tématu postavy jsme si s dětmi vyprávěli o členech jejich rodiny (máma, táta, prarodiče, sourozenci atd.), jejich společných zážitcích, výletech apod.

Když přišlo na řadu téma domu, přinesla jsem obrázky s několika různými domy, s dětmi jsme si navzájem sdělovali, kde bydlíme, jaký nábytek doma máme a děti poté samy popisovaly z jakých částí se dům skládá (okna, dveře, střecha, komín).

Před kresbou posledního tématu (sněhulák), jsme šli s dětmi ven si sněhuláka postavit, protože jsme měli štěstí a zrovna leželo na zahradě MŠ dost sněhu.

Po skončení výtvarné lekce jsme si spolu s dětmi udělali jednu velkou výstavu složenou z jejich výtvorů.

6.6 Výtvarné lekce

6.6.1 Kreslíme sněhuláka

Námět

- Sněhulák

Věková skupina

- 1. třída MŠ
- děti od 3 do 4 let

Úkol

- Děti měly za pomoci zjednodušeného názorného postupu nakreslit sněhuláka, kterého následně měly dotvořit pomocí své fantazie a představivosti.

Výchovně-vzdělávací cíle

- rozvoj jemné motoriky (správný úchop tužky/pastelky, převážně u dětí v první třídě),
- rozvoj kresebných dovedností
- rozvoj kreativity, představivosti
- rozvoj vzájemné spolupráce a komunikace mezi dětmi

Motivace

„Milé děti, dneska je na zahradě plno sněhu, a tak si společně postavíme velkého sněhuláka. Aby mu to slušelo, tak ho pěkně ozdobíme. Uděláme mu oči, nasadíme mu pořádný nos, nesmí mu chybět ani ruce a nesmíme zapomenout ani na knoflíky. Až sněhuláka doděláme, dáme mu nějaké hezké jméno.“

Využili jsme toho, že bylo nasněženo a vydali jsme se ven. Samozřejmě jsme šli v rámci vycházky na zahradu MŠ a tam jsme společnými silami postavili pořádného sněhuláka. Děti donesly větvičky na ruce a nos, kamínky (pokud nějaké našly) na oči a knoflíky, místo hrnce jsme sněhulákovi dali červený „kyblíček“.

Když byl sněhulák postavený, děti ho chtěly pojmenovat. Nakonec náš sněhulák dostal jméno „Maty“.

Technika

- kresba

Materiál

- tužky (tvrdost 2), pastelky, gumy
- papíry s vyšší gramáží (čtvrtka), formát A4
- ukázkové listy s postupem kresby jednotlivých daných témat

Časová dotace

- 20 - 30 minut

Průběh činnosti

Do výtvarné lekce jsme se pustili až druhý den poté, co jsme venku sněhuláka postavili. „*Tak děti, vzpomínáte, co jsme dělali včera venku na zahradě?*“ Děti odpověděly, že jsme postavili sněhuláka. Některé se jím dokonce pochlubily rodičům a šly jim ho ukázat. „*Co byste řekly tomu, kdybychom si „Matyho“ dneska nakreslili, a ještě si o něm řekli hezkou básničku?*“ děti souhlasily a poté jsme se mohli dát do práce.

Nejdříve jsme si samozřejmě rozcvičili ruce a „prstíky“, rozdali si papíry a pastelky a vysvětlili si, jak budeme „Matyho“ kreslit. Na papír jsme nakreslili kolečka, která měla představovat hlavu a tělo sněhuláka. Některým dětem jsem musela pomoci s úchopem tužky, aby na ni tolik netlačily anebo aby tužku správně držely a lépe se jim kreslilo.

Některé děti s tímto úkolem měly ještě problém a na volný papír jsem s nimi procvičovala pouze kolečka. Na sněhulácích se sem tam objevily detaily v podobě knoflíků a nosu. Jedno z dětí nakreslilo sněhuláka v bazénu a jiné např. nespojilo jednotlivé části těla.

Hodnocení

Při této výtvarné lekci jsem se zaměřila na správný úchop a hodnotila, zda se poznatky z teoretické části práce shodují s těmi, které jsem získala při realizaci výtvarné lekce.

Reflexe činnosti

V první třídě byly děti od 3 do 4 let. V této třídě jsem se převážně zaměřila na správný úchop tužky/pastelky. Dětem jsem se snažila jít příkladem, názorně jsem jim ukazovala, jak má úchop vypadat, popřípadě jsem jim pomohla špetkový úchop vytvořit a průběžně jsem opravovala chybné držení. Před započítím lekce jsme si nejdříve procvičili ruce a aby si je děti uvolnily, kmitali jsme prsty, které měly představovat padající sníh/děšť.

Celkem často jsem se setkávala s tím, že děti po určité době ztrácely pozornost. U takhle malých dětí je tato situace však pochopitelná. Z tohoto důvodu jsme kreslili při jedné lekci pouze jedno z daných témat.

Děti jsem neustále povzbuzovala, motivovala je a snažila jsem se vytvořit takovou atmosféru, aby neměly pocit, že dostaly úkol, naopak kreslily s radostí a nestresovaly se. Jako příklad toho, že motivace je opravdu důležitá, bych uvedla situaci, která se stala při kreslení sněhuláka. Všechny děti se na kreslení těšily, začaly pracovat až na jednu holčičku. Ta se místo kreslení neustále ptala, kdy bude svačina. Bylo to zvláštní, protože ranní svačinu měly děti před započítím výtvarné lekce. Problém jsem šla konzultovat s paní učitelkou a dozvěděla jsem se, že holčička chce jíst, když se cítí nejistá. Holčičku

jsem se po tomto zjištění snažila uklidnit, přesvědčila jsem ji, že se jí obrázek určitě povede, že se nemá čeho bát a že sněhuláci, které ostatní děti ve skupince nakreslily, potřebují kamaráda. Motivace splnila svůj účel a holčička sněhuláka zdárně dokončila. Podle mého názoru samotné výtvarné lekce v první třídě probíhaly v pořádku. Děti se prostřednictvím výtvarných lekcí naučily správně uchopit tužku, využívaly velkou škálu barev a ve výtvorech daly průchod své fantazii, např. „sněhulák v bazénu“.

Při této výtvarné lekci jsem se také přesvědčila o pravdivosti poznatků, které jsou uvedeny v teoretické části mé bakalářské práce (viz podkapitola 4.1.2). Při kreslení sněhuláka děti dokázaly průběh své činnosti slovně komentovat. Docela dobře zvládaly nakreslit pro ně méně obtížné kruhové tvary a tvary oválné (viz Příloha I, obrázek 1 a 4). Oči sněhuláka zobrazovaly tečkami a menšími kruhy (viz Příloha I, obrázek 1, 2 a 4). Během našeho společného kreslení si některé děti všimly, že můj sněhulák má na hlavě hrnec a nos a zařadily tyto detaily do svého výtvoru (viz Příloha I, obrázek 2 a 4).

6.6.2 Kreslíme postavu

Námět

- postava

Věková skupina

- 2. třída MŠ
- děti od 4 do 5 let

Úkol

- Děti měly za pomoci zjednodušeného názorného postupu nakreslit postavu, kterou následně měly dotvořit pomocí své fantazie a představivosti.

Výchovně-vzdělávací cíle

- rozvoj jemné motoriky (správný úchop tužky/pastelky, převážně u dětí v první třídě)
- rozvoj kresebných dovedností
- rozvoj kreativity, představivosti
- rozvoj vzájemné spolupráce a komunikace mezi dětmi

Motivace

Pro tuto hodinu jsem si pro děti připravila výtvarnou lekci na téma postava. Aby děti kreslení bavilo a aby si postavu dokázaly dobře představit, rozhodla jsem se, že budeme kreslit člena rodiny. Pro lepší názornost a představivost jsem dětem přinesla na ukázkou několik obrázků, které jsem vytiskla a na kterých byli členové rodiny. Dětem jsem následně vysvětlila, kdo se na obrázcích vyskytuje a podrobně jsem jednotlivé postavy popsala např. z čeho se skládá lidská postava, co mají postavy na sobě apod.

„Dobrý den děti, už jsem se na vás těšila. Sedneme si společně ke stolečku a vysvětlíme si, co dnes budeme dělat. Dneska si budeme povídat o rodině. Budeme si povídat o vašich maminkách, tatíncích, sourozencích, babičkách, dědečcích a o těch, co máte rádi. Abychom se vzájemně nepřekřikovali, bude vždy mluvit pouze ten, komu předám do ruky plyšového medvídka; nebojte se, všichni se vystřídáme.“ Poté se děti postupně střídaly a začaly vyprávět o své rodině. *„Tak, děti, dokázaly byste nám říct, jak vypadá vaše maminka? Jaké má vlasy a co nosí na sobě? Nebo váš tatínek či sourozenec? Aby nám to lépe šlo, ukážeme si několik obrázků, které jsem vám přinesla. Povíme si ještě, na co bychom neměli zapomenout a co by určitě nakresleným maminkám a tatínkům nemělo chybět.“* Děti postupně popisovaly jednoho či více členů rodiny. Zároveň vyprávěly o tom, co společně jako rodina dělají nejraději, nejvíce zmiňovaly výlety, návštěvy ZOO, procházky, jízdu na kole apod.

„Teď vám řeknu, co nás bude dále čekat. Když jsme si tak pěkně popovídali o našich blízkých, tak si je nakreslíme. Já budu kreslit společně s vámi a ukážu vám, jak jednoduše postavu nakreslit. Ničeho se nebojte, kdybyste potřebovali s něčím pomoci, pomůžu vám.“ Dětem jsem rozdala potřebné materiály a dodala jsem, že kresbu mohou dotvořit podle své fantazie a chuti.

Technika

- kresba

Materiál

- tužky (tvrdost 2), pastelky
- papíry s vyšší gramáží (čtvrťka), formát A4
- gumy
- ukázkové listy s postupem kresby jednotlivých daných témat

Časová dotace

- 20 - 30 minut

Průběh činnosti

Ze všeho nejdříve jsme si s dětmi sedli ke stolečku, vysvětlili si, co budeme dělat a povíдали si o našich rodinách. Děti při povídání nejčastěji hovořily o svých rodinných příslušnících (nejčastěji o maminkách) a podrobněji nám vyprávěly o společných výletech, které s rodiči nebo prarodiči podnikly.

Nejdříve jsme s dětmi procvičili prsty, aby nám šlo kreslení pěkně od ruky. Poté jsem dětem rozdala potřebné materiály ke kreslení, jako jsou pastelky, tužky, čtvrtky o formátu A4 a společně jsme se dali do práce. Nejdříve jsem s kreslením začala já. Dětem jsem názorně ukázala, jak by měly postupovat. Vysvětlila jsem jim, jak je nejlepší začít kreslit postavu - od hlavy dolů a nakreslila jsem kolečko. Takhle jsme postupně s mojí

pomocí nakreslili hlavu, trup, nohy a ruce, až nám na konci vznikla celková základní postava.

Ostatní detaily, tzv. doladění obrázku, jsem nechala na samotných dětech, aby mohly rozvíjet svou fantazii. Děti ještě postavám nakreslily detaily jako jsou např. oči, vlasy, některé i nos nebo boty.

Po dokreslení všech obrázků mi děti popisovaly, koho nakreslily a co případně na obrázek samy navíc nakreslily. Poté jsme si z hotových obrázků udělali výstavu a pozvali na ni i ostatní děti, které s námi zrovna nekreslily.

Hodnocení

Při této výtvarné lekci jsem se zaměřila na to, zda se poznatky z teoretické části práce shodují s těmi, které jsem při realizaci výtvarné lekce získala. Na rozdíl od dětí v první třídě, kde se na obrázcích objevovali tzv. hlavonožci, v této skupině se již na obrázku objevil i trup („bříško“) postavy. Také jsem se zaměřila na správný úchop tužky, ale většinou nebylo potřeba děti nijak zvláště opravovat.

Reflexe činnosti

Věková skupina dětí byla od 4 - 5 let. Ve druhé třídě byl znát již velký posun v kreslení. Děti byly klidné, na kreslení se velmi těšily a byly velmi aktivní.

Zde jsem dětem ve většině případů nemusela pomáhat se správným úchopem tužky, protože to již samy celkem zvládaly, opravovala jsem jen drobné nedostatky. Stejně jako u první třídy jsme nejdříve ruku a prsty procvičili, aby nám kreslení lépe šlo. Na svou práci se děti soustředily a nenechaly se rozptylovat svým okolím.

Děti se po skončení výtvarné lekce pokaždé ptaly, co budeme kreslit příště. Z toho usuzuji, že je kreslení bavilo a že kreslí opravdu rády. Je pravda, že paní učitelka, která měla druhou třídu na starosti, říkala, že děti v této třídě jsou tvořivé a rády kreslí, ale opravdu jsem nečekala, že u nich vzbudím až takové nadšení a zájem o pokračování lekce.

Děti při kreslení postav, na rozdíl od dětí z první třídy, přidaly postavám článek navíc, tedy „trup“ (viz Příloha II, obr. 1 a 2). Děti v první třídě (3 - 4 roky) kreslily tzv. hlavonožce, kdy končetiny jako jsou ruce a nohy postavám vyrůstaly z hlavy. Nyní se postavy začínají více podobat člověku, děti již začínají rozlišovat postavy žen a mužů. Toto rozlišení děti znázorňují např. dlouhými a krátkými vlasy (viz Příloha II, obr. 1).

6.6.3 Kreslíme dům

Námět

- dům se zahrádkou

Věková skupina

- 2. třída MŠ
- děti od 4 do 5 let

Úkol

- Děti měly za pomoci zjednodušeného názorného postupu nakreslit dům společně se zahrádkou (strom a květiny), který následně měly dotvořit pomocí své fantazie a představivosti.

Výchovně-vzdělávací cíle

- rozvoj jemné motoriky (správný úchop tužky/pastelky, převážně u dětí v první třídě)
- rozvoj kresebných dovedností
- rozvoj kreativity, představivosti
- rozvoj vzájemné spolupráce a komunikace mezi dětmi

Motivace

V této výtvarné lekci jsem chtěla s dětmi procvičit kreslení geometrických tvarů. Čtverce, obdélníky a trojúhelníky se nejlépe procvičují při kreslení „domečků“.

„Ahoj žabičky.“ (Žabičky je název pro druhou třídu). „Protože každý z nás někde bydlí, chtěla bych, abychom si dnes nakreslili domeček. Aby nám šlo kreslení pěkně od ruky, posadíme se nejdříve do kroužku a přečteme si pohádku O třech prasátkách. Pohádka vypráví o tom, jak si prasátka stavěla domeček. Teď si zamkněte pusinky na zámek, abyste mě dobře slyšely.“ Začala jsem pohádku dětem číst. Když jsem přečetla, jaké domečky si jednotlivá prasátka postavila, ukázala jsem dětem, jak jsou v knížce domečky nakreslené.

Po dočtení pohádky jsme si s dětmi povídali, jak vypadá dům, ve kterém bydlí nebo dům, ve kterém bydlí jejich prarodiče (panelák, chalupa, chata).

„Nyní už víme o domečcích plno věcí, tak si je společně nakreslíme. Každý nakreslí domeček, který se mu líbí nebo ve kterém by chtěl bydlet.“ Děti okamžitě souhlasily a rovnou se přesunuly k našemu kreslicímu koutku.

Technika

- kresba

Materiál

- tužky (tvrdost 2), pastelky
- papíry s vyšší gramáží (čtvrťka), formát A4
- gumy
- ukázkové listy s postupem kresby jednotlivých daných témat

Časová dotace

- 20 - 30 minut

Průběh činnosti

Když se děti pohodlně usadily u stolečku, ze všeho nejdříve jsme si, jak je u nás zvykem, procvičili ruce a prsty. Pak jsem jim samozřejmě rozdala potřebné materiály ke kresbě a dovysvětlila jim, co se bude následovat.

Jako vždy jsme začaly kreslením zjednodušené konstrukce domu dle postupu. Tím si děti lépe procvičily kreslení geometrických tvarů (obdélník, čtverec, trojúhelník). Děti jsem se průběžně ptala, co by domku nemělo za žádnou cenu chybět, např. komín, okna, dveře apod. Jedno z dětí odpovědělo, že každý správný domek by měl mít i „zahrádku“. Ostatní děti souhlasily a podle své představivosti začaly dokreslovat k domku stromy, květiny a samozřejmě nesmělo chybět ani sluníčko. Dokonce se nám na jednom z obrázků objevily mraky a postava. Když byly obrázky hotové, jeden po druhém jsme si je společně prohlédli a já jsem děti pochválila ze jejich práci.

Hodnocení

Při této výtvarné lekci jsem zhodnotila, zda se poznatky z teoretické části shodují s těmi, které jsem získala při realizaci výtvarné lekce

Reflexe

Při této lekci mě mile překvapilo, že děti již dobře zvládají kreslení geometrických tvarů, také využívaly velkou škálu barev, byly iniciativní a komunikativní, dobře se s nimi pracovalo, samy navrhly dokreslení stromů a květin.

Když nás viděly děti, které nebyly s námi ve skupince, jak se bavíme a kreslíme, tak se chtěly okamžitě přidat. Proto jsem je posadila k vedlejšímu stolečku a vysvětlila jim, že se jim budu za okamžik věnovat. Na stůl jsem jim položila obrázek, který jsme měli s větší skupinkou už nakreslený a ony si, i bez mé pomoci, s tímto úkolem bezvadně poradily. Když jsem se k jejich stolečku otočila, byla jsem velice mile překvapena z toho, jak děti byly šikovné a také, že své obrázky měly skoro dokončené.

V této třídě se mi také poprvé stalo, že mě děti samy od sebe požádaly o pomoc. Nestyděly se a pověděly mi, že potřebují poradit, jak správně nakreslit například květinu nebo strom. Samozřejmě jsem se snažila podporovat jejich fantazii a představivost, proto mé rady byly spíše doporučením a názornou ukázkou, jak by také mohla květina vypadat.

S touto skupinkou se mi pracovalo ze všech tříd nejlépe. Na dětech bylo znát, jak jsou pro činnost zapálené a rády by pokračovaly.

Při kreslení domku děti dokázaly, že již v tomto věkovém období dokážou nakreslit složitější geometrické tvary jako je obdélník, čtverec a trojúhelník. Jejich domkům nechyběla např. okna, komín, dveře (viz Příloha III, obr. 1 - 2). Děti již nezobrazovaly pouze izolovanou představu, ale nakreslily domek i s jeho prostředím např. strom, květiny a tráva. Na většině kreseb je vyobrazeno i sluníčko, které zobrazuje denní dobu a nebe. Všechny domky připomínaly venkovské stavby (viz Příloha III, obr. 1 - 4).

6.6.4 Kreslíme zvířátka

Námět

- Zvířata (pes, kočka, jiné)

Věková skupina

- 3. třída MŠ
- děti od 5 do 6 let

Úkol

- Děti měly za pomoci zjednodušeného názorného postupu nakreslit zvíře (pes, kočka), které následně měly dotvořit pomocí své fantazie a představivosti.

Výchovně-vzdělávací cíle

- rozvoj jemné motoriky
- rozvoj kresebných dovedností
- rozvoj kreativity, představivosti
- rozvoj vzájemné spolupráce a komunikace mezi dětmi

Motivace

Na dnešní výtvarnou lekci pro děti ze třetí třídy jsem si vybrala jako téma kreslení zvířete. Zaměřila jsem se na správný poměr velikostí části těla, na použití barev, které odpovídají realitě a na nepřetahování při vybarvování.

„Ahoj, děti. Tak jak se máte?“ Děti mi netrpělivě začaly vyprávět, jak se mají a co je ve školce nového. „Co říkáte tomu, kdybychom si zazpívali písničku? Znáte někdo písničku o zvířátkách?“ Děti jedno po druhém navrhovaly písničku, kterou bychom si společně zazpívali: „Já mám koně, vraný koně; Kočka leze dírou; Skákal pes přes oves a Pásla ovečky.“ S dětmi jsme se nakonec shodli, že si zazpíváme „Kočka leze dírou, pes oknem.“ Posléze jsem se dětí zeptala, která zvířátka se v písničce objevila. Děti mi pověděly, že v písničce byl pejsek a kočička. „A přesně tato zvířátka si dneska nakreslíme. Až obrázky nakreslíme, abychom si odpočinuli, tak si přečteme pohádku o Pejskovi a kočičce, Jak pejsek s kočičkou vařili dort.“

Jako u předchozí skupinky jsme měli vyhrazený stoleček pro naše kreslení. Dětem jsem jako v prvním případě rozdala potřebné materiály, procvičili jsme si společně ruce a pak jsem jim vysvětlila, že se pokusíme zvířátka nakreslit podle jednoduchého postupu, který jsem jim názorně předvedla.

Technika

- kresba

Materiál

- tužky (tvrdost 2), pastelky
- papíry s vyšší gramáží (čtvrťka), formát A4
- gumy
- ukázkové listy s postupem kresby jednotlivých daných témat

Časová dotace

- 20 - 30 minut

Průběh činnosti

Sedli jsme si ke stolečku, zazpívali si písničku a poté se dali do kreslení. Děti podle mě kreslily tzv. konstrukci, která měla sloužit jako základní tvar pro obrázek zvířete. Děti jsem se při kreslení ptala, zda mají doma nebo u babičky zvířátko a jaké. Nejčastěji děti vlastnily psa nebo kočku a také to byla jejich nejoblíbenější zvířátka. Zároveň jsme si vysvětlili, co by zvířátkům nemělo chybět, např. ocásek, uši, čumák, fousky.

Po dokončení obrázků jsme si s dětmi jejich výtvary prohlédli a vystavili je v šatně, aby si je mohli prohlédnout i rodiče.

Hodnocení

Při této výtvarné lekci jsem se zaměřila na to, zda se poznatky z teoretické části shodují s těmi, které jsem při realizaci této výtvarné lekce získala.

V průběhu lekce jsem se zaměřila na reálnost barev, pečlivost vybarvování a poměr velikosti jednotlivých částí těla. Na konci lekce jsem děti za jejich kreslicí výkony pochválila a jak jsem slíbila, přečetla jsem jim pohádku.

Reflexe činnosti

Ve třetí třídě (věková skupina od 5 - 6 let) jsem se nesetkala při činnosti snad se žádným problémem. Děti byly samostatné, bylo patrné, že již názornou ukázkou s postupem tolik nepotřebují. Pohrávaly si i s těmi nejmenšími detaily, snažily se nepřetahovat při vybarvování a ve většině případů používaly barvy, které se shodují s reálnými předlohami (např. nebe, slunce, stromy, srst zvířat). Další odlišností od předchozích dvou tříd bylo, že děti dokázaly spolupracovat, bez jakýchkoli konfliktů si mezi sebou půjčovaly

pastelky, gumu, vzájemně si výtvořily chválily a radily si, co ještě na obrázku podle jejich mínění chybí.

Obrázky dětí nabraly reálnější vzhled, a i nezainteresovaný člověk by ihned poznal, co který obrázek konkrétně představuje. Při této výtvarné lekci děti dbaly na detaily, jakými jsou např. uši, ocas, fousky a čenich (viz Příloha IV, obr. 1 - 4). Zvířata byla nakreslena tak, že se podobala zvířatům reálným, nebylo pochyb, jaké zvíře je na obrázku zobrazeno (viz Příloha IV, obr. 1, 2 pes, obr. 3, 4 kočka). Výrazným posunem dopředu bylo i to, že když jsem dětem prozradila téma kresby, hned mi oznamovaly, co všechno mají v plánu nakreslit. V této třídě k motivaci tedy stačilo si s dětmi povídat např. o jejich zážitcích z procházek, z výletů a z prázdnin (kresba postav, zvířat apod.). Hned po zadání uchopily pastelky a svým tempem začaly s tvořením.

Závěr

V první, teoretické části své bakalářské práce jsem se snažila zmapovat kresbu u dětí v předškolním věku. Z hlediska kresby jsem se v této části zabývala charakteristikou dítěte, jeho tělesným a pohybovým vývojem a také vývojem duševním. Věnovala jsem se také výtvarné výchově v MŠ, kresbě a jejímu vývoji (v předškolním věku), který byl popsán z pohledu několika odborníků. Dalšími tématy také bylo, co dítě kreslí, význam jeho kreseb a faktory, které dětskou kresbu ovlivňují atd. Snažila jsem se, aby na sebe kapitoly náležitě navazovaly a dávaly smysl. Teoretická část mi také pomohla ke zpracování části praktické, kde mi nově nabyté znalosti pomohly k vyhotovení výtvarného projektu a jeho následné realizaci v MŠ.

Praktická část obsahuje pedagogický projekt výtvarně-výchovného typu, zaměřený na rozvoj kresebných dovedností dětí předškolního věku. Projekt se skládal ze čtyř výtvarných lekcí, které probíhaly od první až po třetí třídu mateřské školy. V této části je popsána má domácí příprava, při které jsem vypracovala strukturovaný plán činnosti, podle kterého jsem následně postupovala a výtvarné lekce vedla. Je zde sepsán popis výtvarných lekcí, jejich cíl, motivace dětí k činnosti a následná reflexe z jednotlivých třech tříd.

Podle nabytých znalostí, které jsem získala při sepsání teoretické části jsem mohla srovnat, do jaké míry se teoretická východiska promítají do reálného světa dětí této věkové skupiny. V kresbách, které děti vytvořily, jsem identifikovala charakteristické znaky popsané v ontogenezi výtvarného projevu v teoretické části.

Během výtvarných lekcí jsem se snažila děti zaujmout, k činnosti je motivovat zábavnou formou, pomoci jim zlepšit jejich kreslířské dovednosti, rozvíjet jejich představivost a fantazii.

Seznam použitých zdrojů

- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. 2. vydání. Moderní metodika pro rodiče a učitele. V Brně: Edika, 2021. ISBN 978-80-266-1603-0.
- DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte: [dětská kresba z pohledu psychologie]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8449-4.
- Diagnostika školní zralosti*. 1. vyd. Školní zralost. Praha: Raabe, 2012. ISBN 978-80-87553-52-7.
- DOYON-RICHARD, Louise. *Hry pro všestranný rozvoj dítěte*. Nápady - hry - tvořivost. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8754-X.
- GOŠOVÁ, Věra. Rozdíl mezi kreslením a malováním. Metodický portál: Články [online]. 2011 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/R/Rozd%C3%A4l_mezi_kreslen%C3%ADm_a_malov%C3%A1n%C3%ADm
- KOVÁČOVÁ, Marie. Učíme se vnímat všemi smysly. Metodický portál: Články [online]. 19. 06. 2006, [cit. 2024-03-11]. Dostupný z WWW: <https://clanky.rvp.cz/clanek/509/UCIME-SE-VNIMAT-VSEMI-SMYSLY.html>. ISSN 1802-4785.
- KURIC, Jozef. *Vývojová psychologie*. Praha: SPN, 1964. ISBN neuvedeno.
- PLESKOTOVÁ, Petra. *Svět barev*. Praha: Albatros, 1987. ISBN neuvedeno.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2024-02-6]. <Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>>
- RAZÁKOVÁ, Dagmar. *Kreslíme - malujeme - modelujeme*. 2. vyd. Na pomoc učitelí. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. ISBN neuvedeno.
- STEHLÍKOVÁ BABYRÁDOVÁ, Hana. *Výtvarný projev dítěte předškolního věku v jednadvacátém století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-3818-4.

- UŽDIL, Jaromír a ŠAŠINKOVÁ, Emilie. *Výtvarná výchova v předškolním věku: učebnice pro obor 76-40-6*. 2. vyd. Učebnice pro střední školy. Praha: SPN, 1982. ISBN neuvedeno.
- UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 4. vyd. Odborná literatura pro učitele. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN neuvedeno.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*. Dobrá škola. Praha: Raabe, 2017. ISBN 978-80-7496-333-9.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-246-0956-0.
- VONDROVÁ, Petra. Pojetí výtvarné výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. *Metodický portál: Články* [online]. 23. 05. 2005, [cit. 2024-03-11]. Dostupný z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/238/POJETI-VYTVARNE-VYCHOVY-V-RAMCOVEM-VZDELAVACIM-PROGRAMU-PRO-PREDSKOLNI-VZDELAVANI.html>>. ISSN 1802-4785.
- VONDROVÁ, Petra. *Výtvarné techniky pro děti: [hry a výtvarné činnosti pro děti ve věku od 4 do 9 let]*. Vyd.1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8583-0.
- ZELINKOVÁ, Olga. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program: [nástroje pro prevenci, nápravu a integraci]*. Pedagogická praxe. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8544-X.

Přílohy

Příloha I: Fotodokumentace - 1. třída, sněhulák

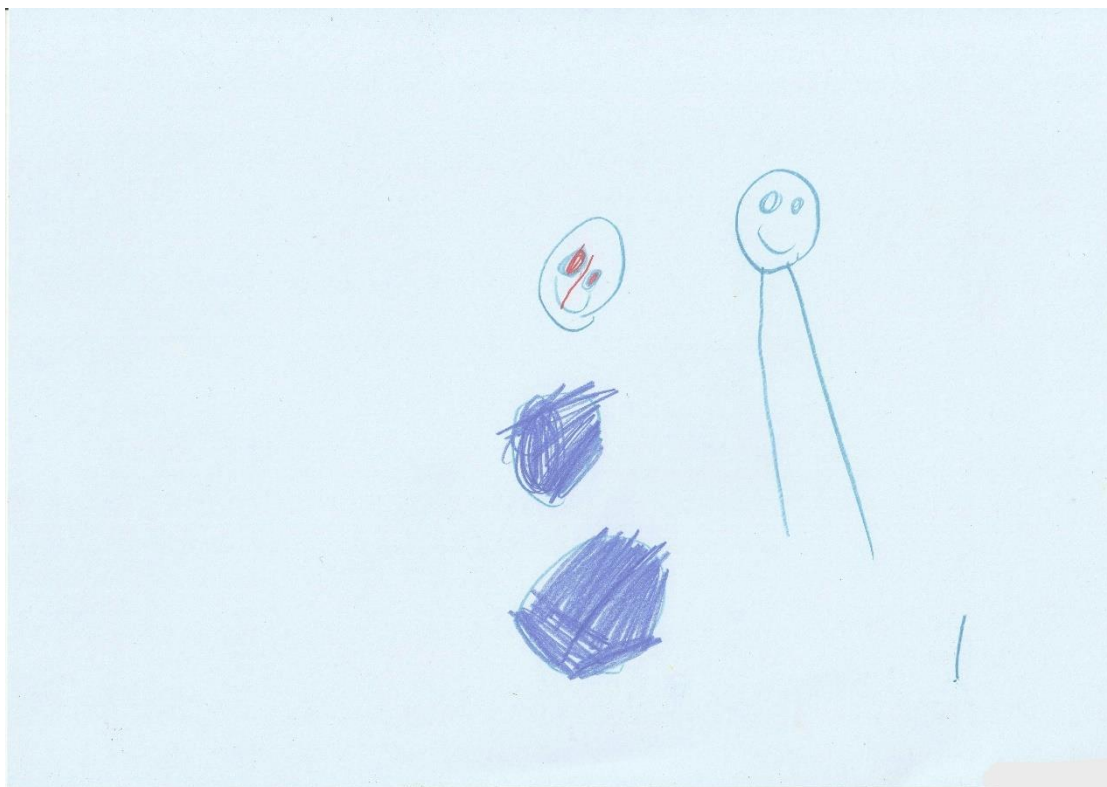
Příloha II: Fotodokumentace - 2. třída, postava

Příloha III: Fotodokumentace - 2. třída, dům

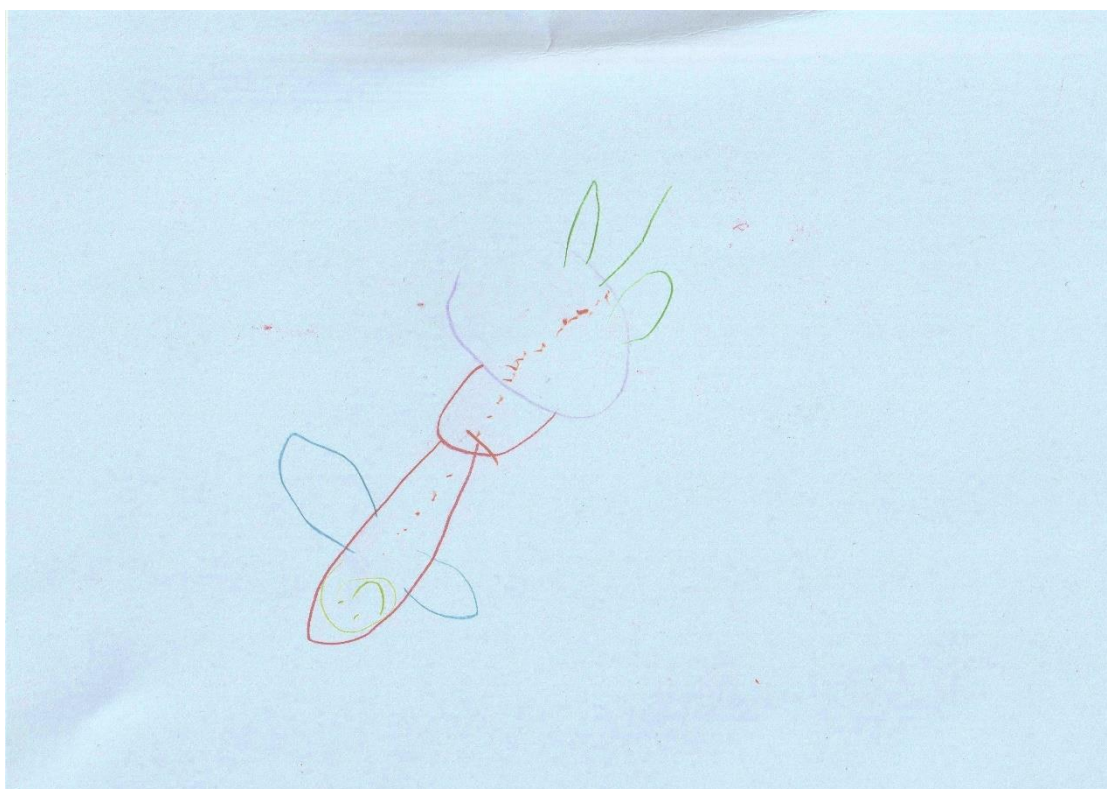
Příloha IV: Fotodokumentace - 3. třída, zvíře

Příloha V: Fotodokumentace - ostatní obrázky

Příloha I: Fotodokumentace - 1. třída, sněhulák

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

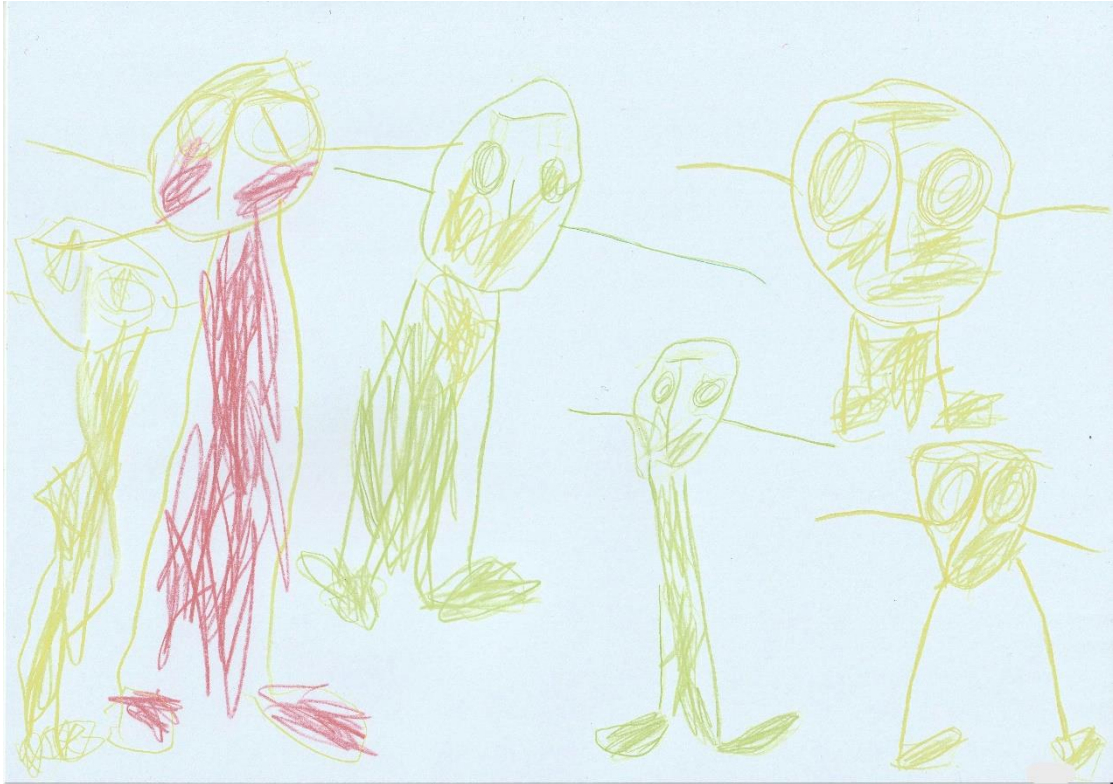
Příloha II: Fotodokumentace - 2. třída, postava

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Příloha III: Fotodokumentace - 2. třída, dům

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Příloha IV: Fotodokumentace - 3. třída, zvíře

Obr. 1

Obr. 2

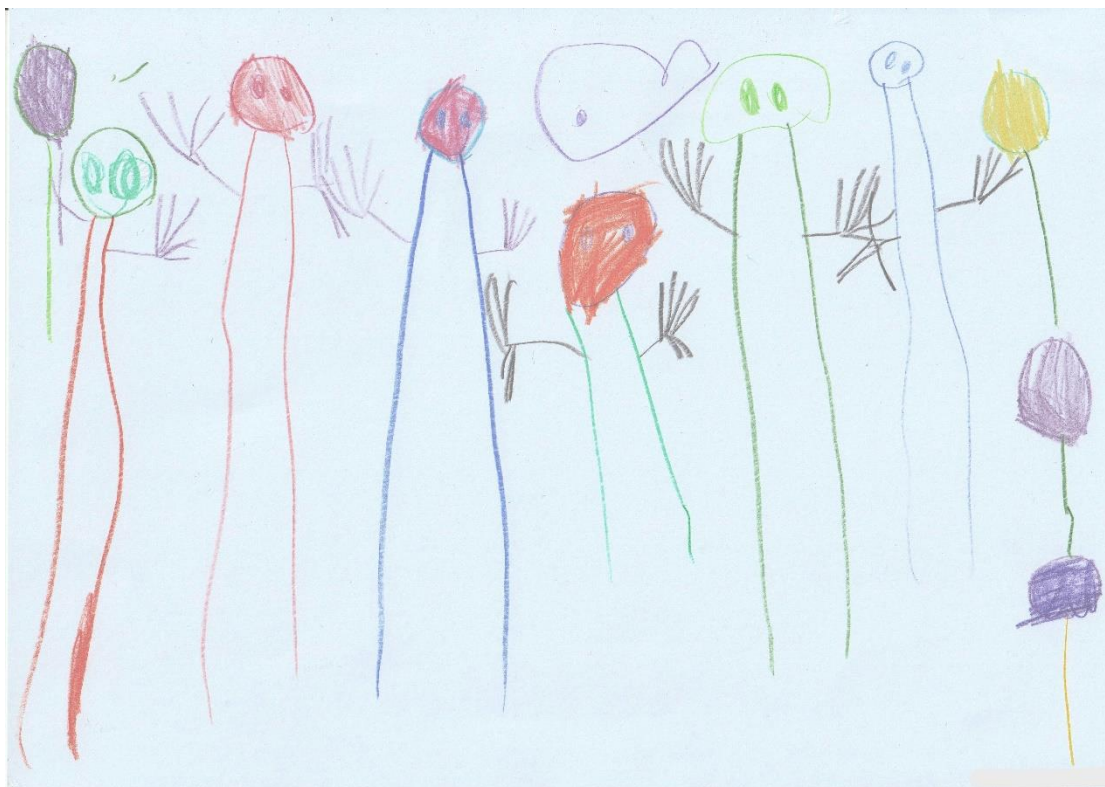

Obr. 3

Obr. 4

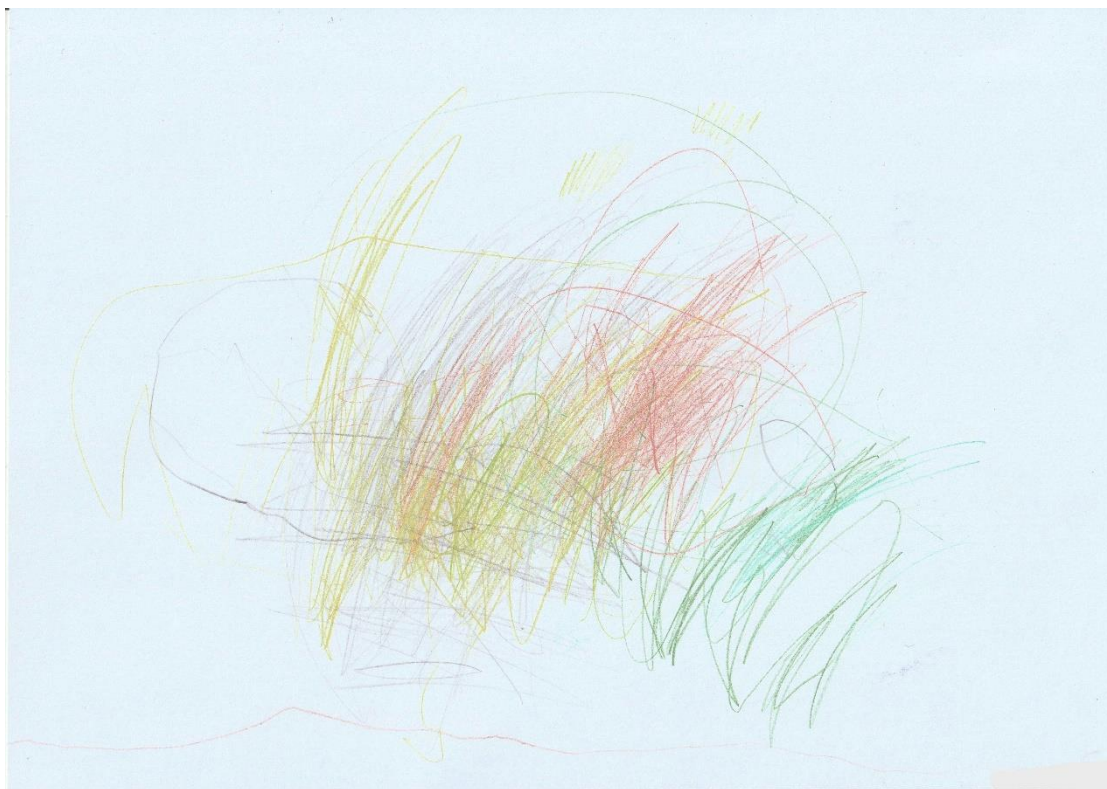
Příloha V: Fotodokumentace - ostatní

Obr. 1: 1. třída - postava

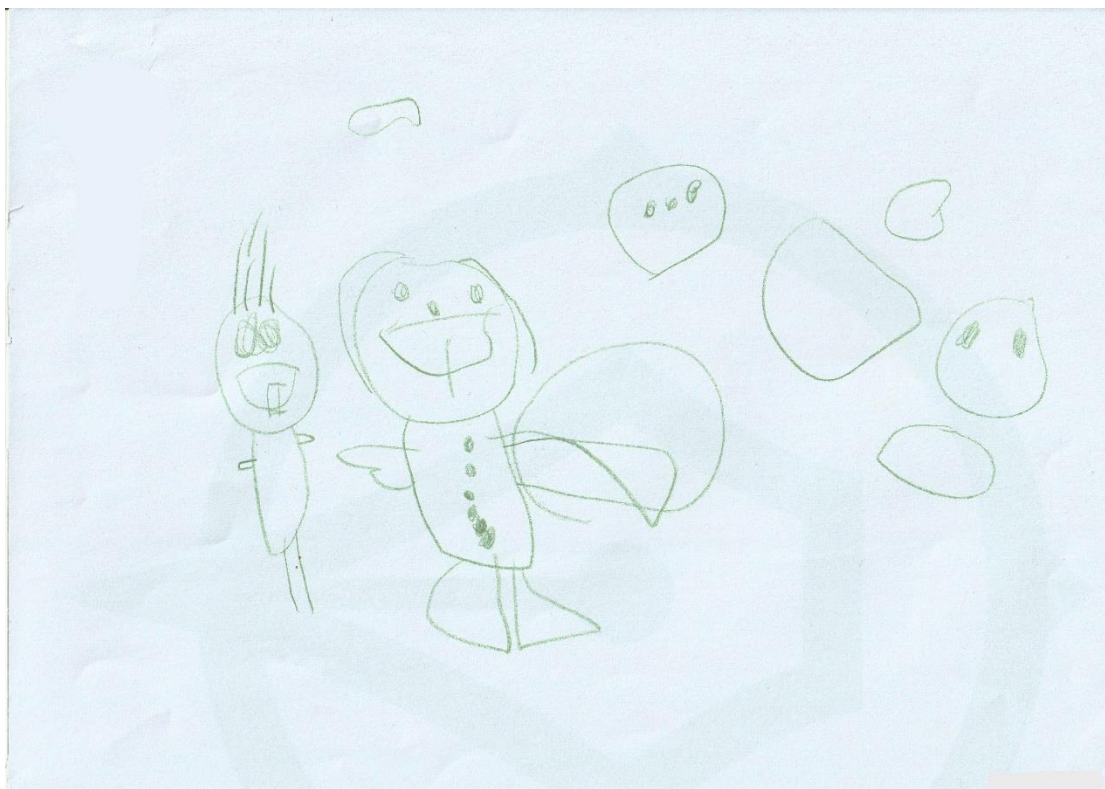
Obr. 2: 1. třída - postava

Obr. 3: 1. třída - postava

Obr. 4: 1. třída - zvíře

Obr. 5:1. třída - zvíře

Obr. 6: 1. třída - zvíře

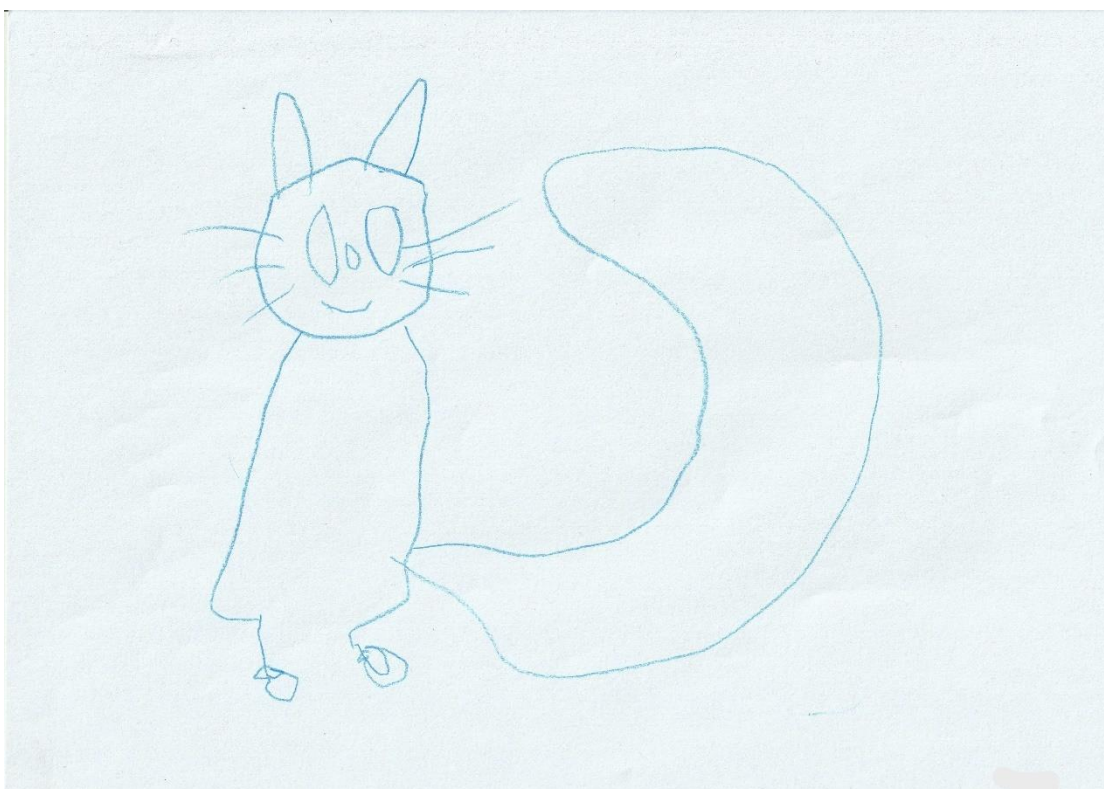
Obr. 7: 1. třída - dům

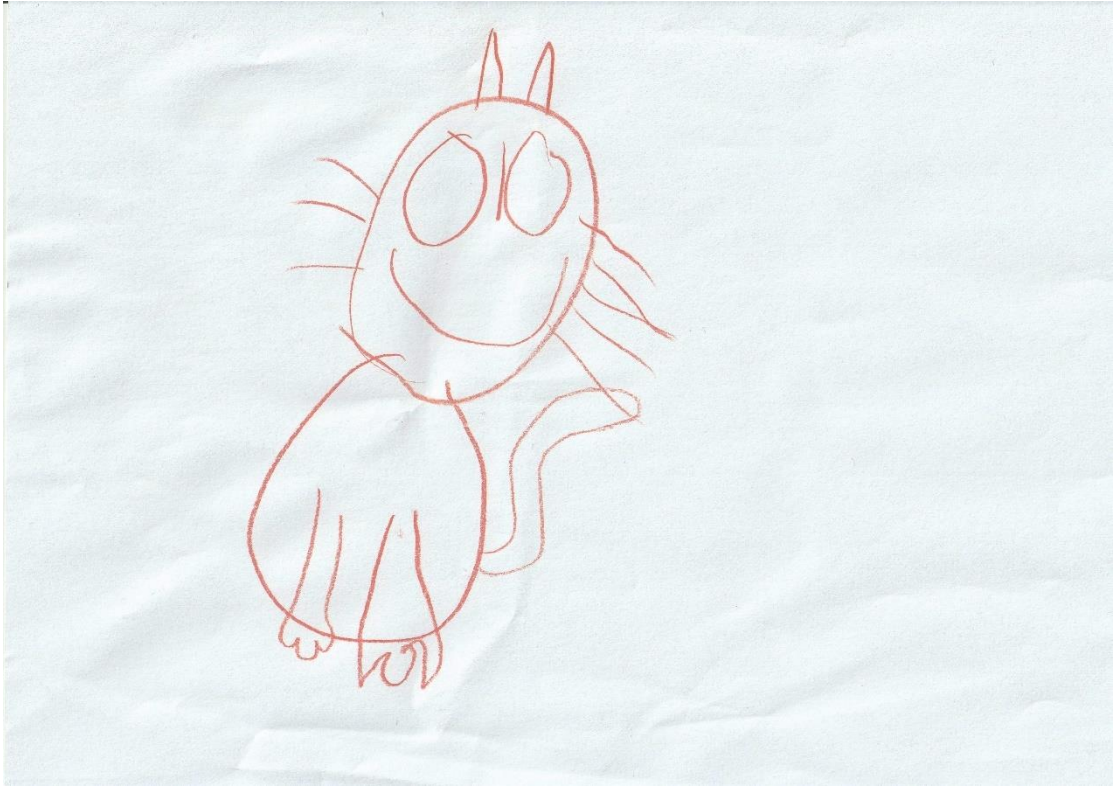
Obr. 8: 1. třída - dům

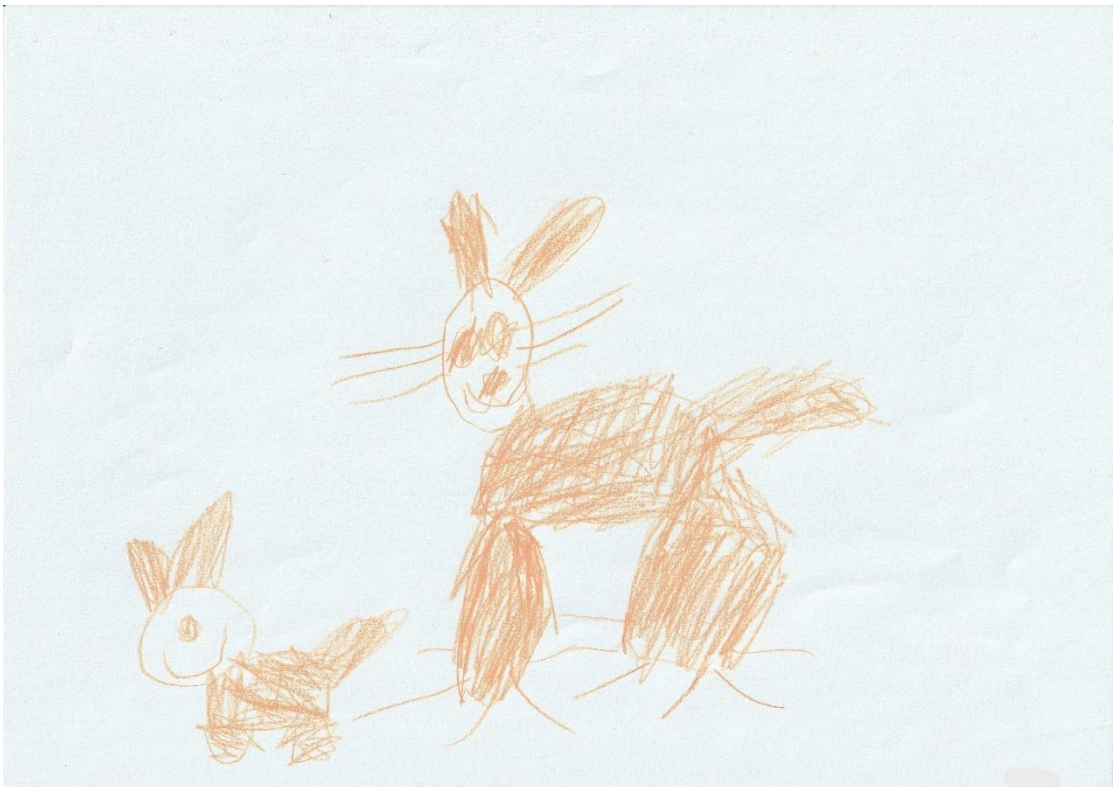
Obr. 9: 1. třída - dům

Obr. 10: 2. třída - zvíře

Obr. 11: 2. třída - zvíře

Obr. 12: 2. třída - zvíře

Obr. 13: 3. třída - postava

Obr. 14: 3. třída - postava

Obr. 15: 3. třída - postava

Abstrakt

KRUMMEROVÁ, Kateřina. *Kresba u dětí v předškolním věku*. České Budějovice, 2024. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Vedoucí práce Michal Filip.

Klíčová slova: předškolní věk, kresba, vývoj kresby

Bakalářská práce na téma *Kresba u dětí v předškolním věku* se zaměřuje na kresbu a rozvoj kresebných dovedností dětí v předškolním věku pomocí výtvarných lekcí.

Práce je rozdělena na dvě části: teoretickou a praktickou. V teoretické části se zabývám charakteristikou dítěte v mateřské škole, kresbou, jejím vývojem v předškolním věku a faktory, které mohou kresebné dovednosti dětí ovlivnit. Cílem této práce bylo navrhnout a zrealizovat výchovně-vzdělávací výtvarný projekt pro předškolní zařízení, který je zaměřený na rozvoj kresebných dovedností dětí a který by vycházel z jejich výtvarného projevu v tomto věkovém období.

V praktické části je uvedena realizace výtvarného projektu a metodické listy k jednotlivým výtvarným lekcím. Popisuji zde a hodnotím, jak výtvarné lekce s dětmi probíhaly.

Abstract

Children's draw in preschool age

Key words: preschool age, drawing, drawing development

My bachelor thesis called „Preschool children´s drawing“ focuses on preschool children´s drawing and the development of their drawing skills in art lessons.

The bachelor thesis is divided into two parts: a theoretical part and a practical part. In the theoretical part I am concerned with children´s profile in a nursery school, with the drawing and its development by preschool children and with circumstances which can influence children´s skills.

The aim of this bachelor thesis was to suggest and realise an educational art project convenient for the preschool education. This educational project is focused on the children´s drawing skill development and it is based on preschool children´s art expressing.

In the practical part I am concerned with the realization of this art project, there are working sheets for particular art lessons. I also describe and assess the process of the art lessons.